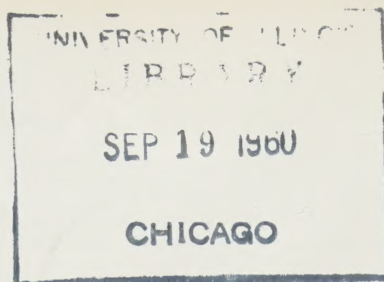

18 ARKITEKTEN

HOLD
er i Düsseldorf
minster Fuller's gennembrud
urrence om stadshus i Nyköping

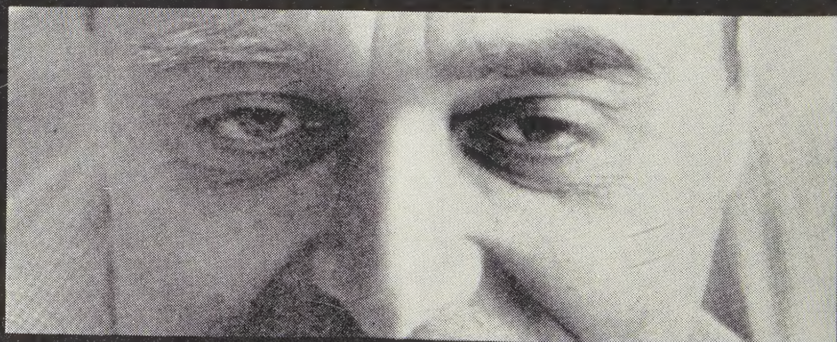
EDDELELSER FRA DANSKE ARKITEKTERS LANDSFORBUND

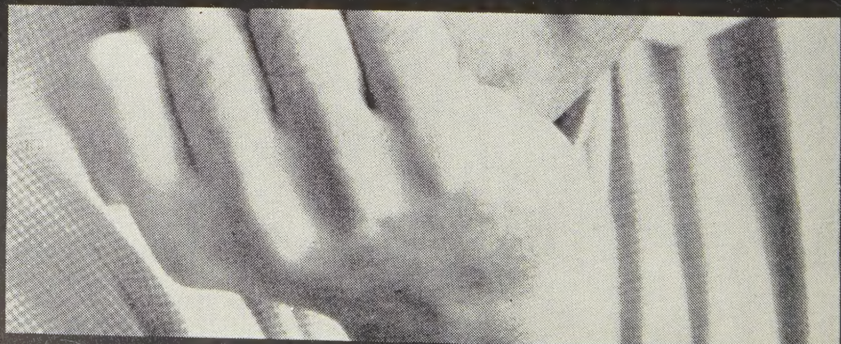
ITEKTEN ÅRG. 62 1960 NR. 18 SIDE 301-316 AFLEVERET TIL POSTVÆSENET 30. AUGUST 1960

Det kan bevises at
prinser og baroner
sex- og exbomber
kontant betalende
i ledende stillinger
topmænd og top-
kvinder samt very
important persons
anvender mursten
Her fremhæver vi:
Mursten vælges af

DEN DER TÆNKER SIG OM

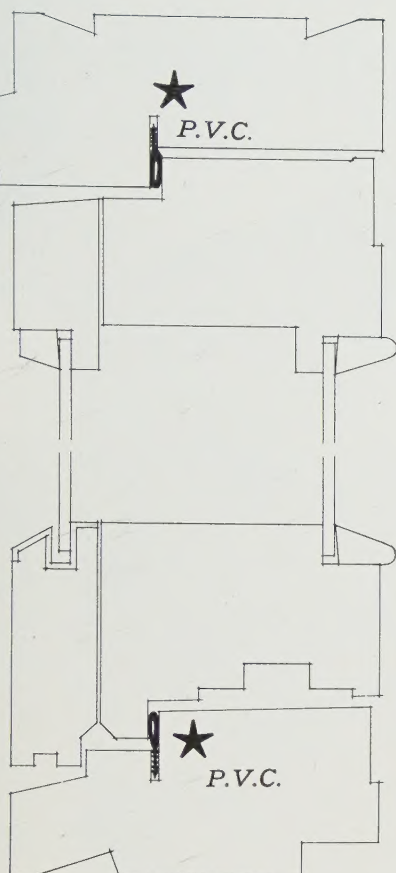

Orientering om

PERSPEKTIVA 4

TÆTNING

★

PERSPEKTIVA-VINDUER *har P.V.C. tætningslister*

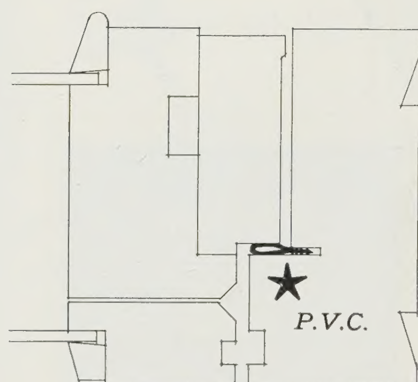

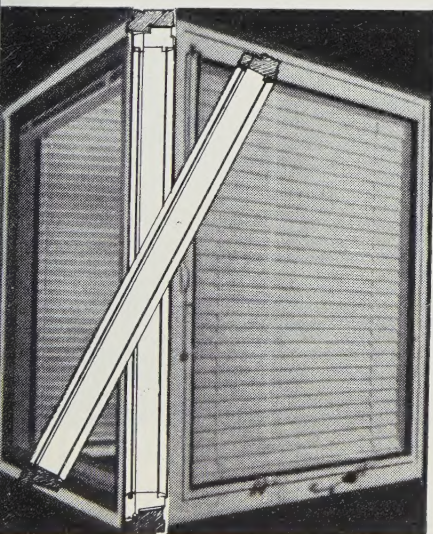
tværsnit i tætningslisten naturlig størrelse

Overkarm

Underkarm

Sidekarm

PERSPEKTIVA

KØBENHAVN V - VESTERBROGADE 18 - HILDA 3506

ÅRHUS - FREDENSVANG RUNDDEL 6 - (061) 43624

Orientering om PERSPEKTIVA 1: MÅL og PRISER *se Arkitekten 6*
Orientering om PERSPEKTIVA 2: ALUMINIUM-DÆKLISTE *se Arkitekten 10*
Orientering om PERSPEKTIVA 3: FIREPUNKTS-LUKNING *se Arkitekten 14*

Emauglas

Et glasprodukt (spejlglas - vinduesglas - raglas - og ornamentglas) hærdet og emaljeret i uforanderlige farver.

Benyttes til det nye kompleks, som udgør S.A.S.' hovedsæde i København og bidrager til at give dets facader, både-

Elegance
Farve
og Uforanderlighed.

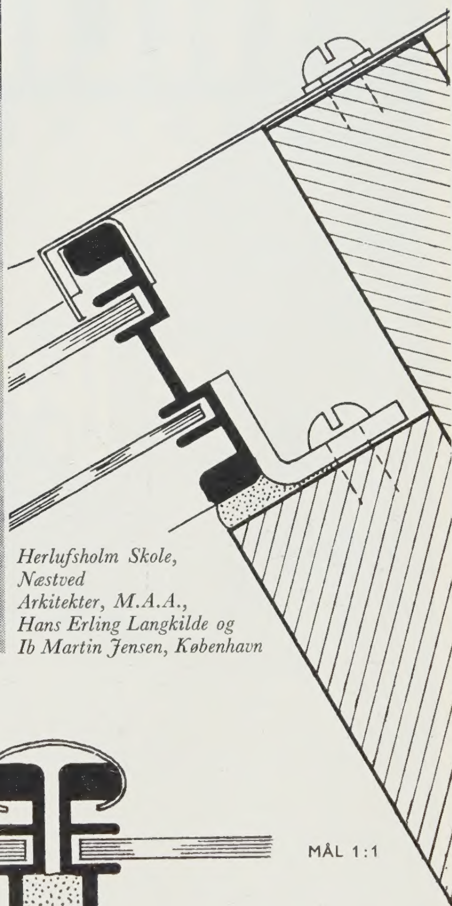
Emauglas fabrikeres af den største producent og frankrigs største eksportør af vinduesglas :

Glaces de Boussois
Paris

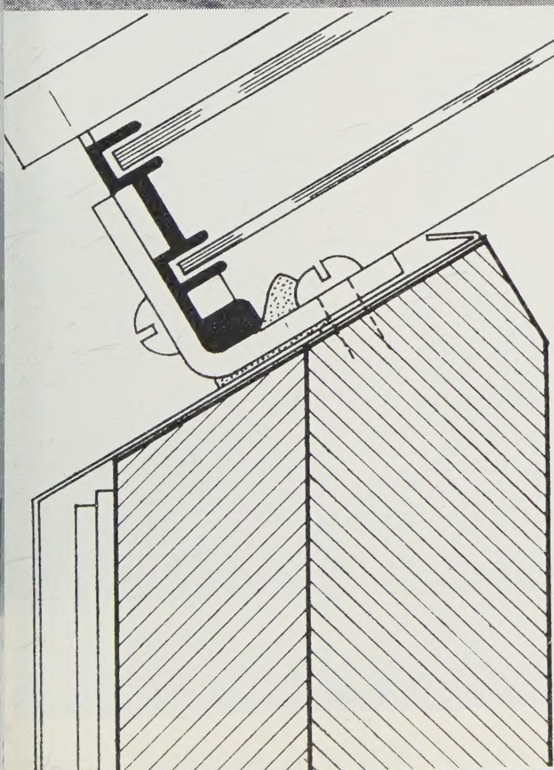
Oplysninger og råd : Spørg Deres sædvanlige glasleverandør. eller direkte : Service Exportation des Glaces de Boussois, 22, boulevard Malesherbes, Paris 8e

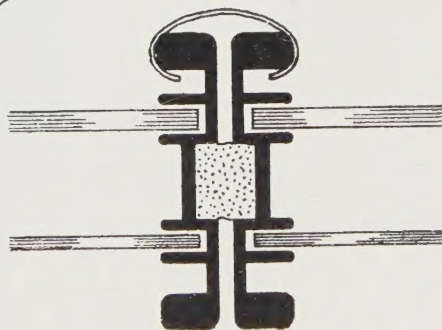
VITRAL

PULTLYS

*Herlufsholm Skole,
Næstved
Arkitekter, M.A.A.,
Hans Erling Langkilde og
Ib Martin Jensen, København*

V. KANN RASMUSSEN & CO - VELUX A/S

Maskinvej 4 – København Søborg – Telf. (01) 69 11 33

MODERNE FORMGIVNING

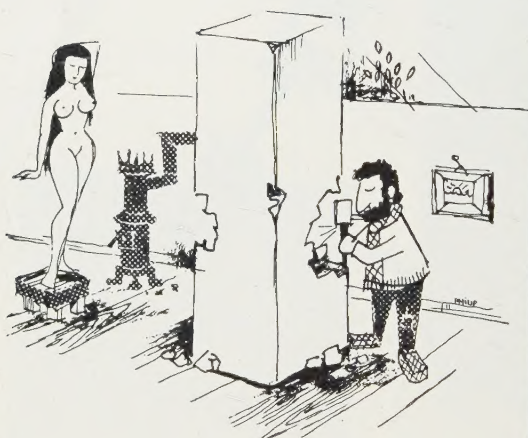
KENDETEGNER

ITALIA

MED ELLER UDEN SØJLE

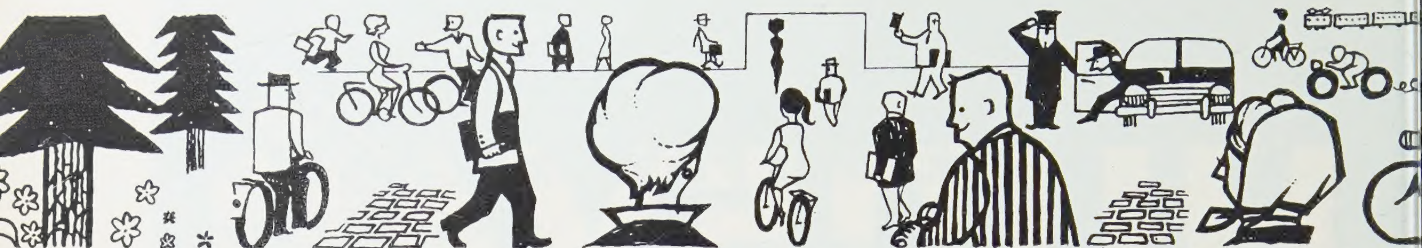
HÅNDVASK

SPHINX VITREOUS CHINA

FORHANDLES AF GROSSERERE
I RØR OG SANITETSBRANCHEN

Hvad mange ser

Kontorbygning: Skånska Ättikfabriken, Perstorp
Arkitekt SAR Hans Westman, Lund

Facade: glaserede klinker i stavformat i violet, gul og grøn
Sokkel: glaserede klinker i stavformat i sort glasur

Tusindvis af mennesker kommer og går – alle bør have et godt indtryk med sig.
Kontorlokaler, industrier, skoler, badeanstalter – ja praktisk taget alle bygninger og lokaler må opfylde store krav om hensigtsmæssighed, soliditet og skønhed.
Få materialer kan udvise så lykkelig kombination, slidstyrke og variation som Höganäs klinker – fra de velkendte uglaserede gulvklinker til de glaserede klinker i et utal af farvenuancer og de helt nye 3D-klinker.
Henvend Dem til en Höganäs forhandler om katalogmateriale etc.

A/S STEN- & KLINKER-KOMPAGNIET
Frederiksberg Alle 18–20, København V. Hilda 2012

HÖGANÄS KLINKER

ARKITEKTEN

Meddelelser fra Danske Arkitekters Landsforbund.
Udgivet af Arkitektens Forlag.

Redaktion:
Poul Erik Skriver (ansv.)
Chr. Enevoldsen
Redaktionsudvalg:
Johan Pedersen (leder), David Birnbaum, Jarl Heger, Arne Karlsen, Henning Meyer og Finn Monies.
Annonceredaktion:
Bertel Barnholdt (annoncechef)
Lillian Schmidt (sekretær)
Redaktionens adresse: Nyhavn 43, København K, Minerva *6200.
Udsendelsesdag: Hver anden onsdag. Redaktionen slutter 14 dage før udsendelsesdagen.
Pris: 3 kr. pr. hæfte i løssalg, abonnement 56 kr. årlig.
Signerede artikler står for forfatterens regning, usignerede for den ansvarshavende redaktørs regning. Kun når det udtrykkeligt er angivet, kan artiklerne ses som et udtryk for Danske Arkitekters Landsforbunds standpunkttagen.

ERINDRINGSLISTE

KONKURRENCER

Nordisk konkurrence om universitet i Stockholm
Program udleveres fra D.A.L.s sekretariat, Bredgade 66, København K, bilag kan fås samme sted mod depositum på kr. 190,-. Aflevering 1. oktober 1960.

International idé-konkurrence om planlægning af området „Elviria" ved Marbella, Costa del Sol, Spanien
Registreringstid: Fra 30. marts til 30. maj 1960. *Depositum:* 3.000 Pesetas (ca. kr. 350.–). *Aflevering:* 1. oktober 1960. Program til gennemsyn i D.A.L.'s sekretariat, Bredgade 66, K.

International konkurrence om opførelse af en bygning til elektricitetsværket i Bagdad (Irak)
Sidste frist for registrering *i Bagdad:* 1. juni 1960 hos Committee of Assessors, Building Competition c/o The Secretary, Baghdad Electricity Services, Baghdad, Iraq, mod betaling af ID 2.– (ca. kr. 40,00). Nærmere oplysninger i D.A.L.'s sekretariat.

International konkurrence om udvidelse af biblioteket i Trinity College, Dublin, Irland
Registrering (i Dublin): senest 31. august 1960. *Depositum:* 5 £ (ca. kr. 100.–). *Aflevering:* 1. marts 1961. Program til gennemsyn i D.A.L.'s sekretariat.

Lokal offentlig projektkonkurrence om en skole i Holme
Aflevering: 15. oktober 1960. Program med bilag udleveres fra D.A.L.'s sekretariat, Bredgade 66.

Offentlig projektkonkurrence om en administrationsbygning i Farum
Aflevering: 5. december 1960. Program med bilag udleveres fra D.A.L.'s sekretariat, Bredgade 66.

Kommende konkurrencer
Byplankonkurrence om center i Ballerup
Bebyggelsesplan for et område i Humlebæk
Kommuneskole med børnebibliotek i Frederiksværk
Vandtårn i Rødovre
Kirke i Horsens
Konkurrence om énfamiliehuse (Kosangas)

ARKITEKTENS FORLAG
Nyhavn 43, København K. Minerva *6200.
Kontortid: 9-16³⁰, lørdag 9-13.

I dette hæfte indlæg fra:
Bodana

Nyerhvervelser på Kunstmuseet

Statens Museum for Kunst har i Kobberstiksamlingen åbnet en udstilling *Nogle nyerhvervelser.* Udstillingen omfatter et lille udvalg af de siden 1957 indkøbte kunstværker. Inden for den ældre kunsts område fremhæves en landskabstegning af *Fra Bartolommeo* (skænket af Ny Carlsbergfondet), to storslåede studier efter køer af venetianeren *Jacopo Bassano* (skænket af Dansk Kunstmuseumsforening) og et skitsebogsblad af *Claude Lorrain,* medens en betydelig samling sjældne tryk af *Camille Pissarro* og et litografisk hovedværk af *Manet* (alt skænket af Ny Carlsbergfondet) udgør højdepunktet inden for repræsentationen af fransk kunst fra forrige århundrede. Videre bør fremhæves to tegninger af *Modigliani* (den ene gave fra Ny Carlsbergfondet), raderinger af *Chagall,* grafiske blade af *Klee, Nolde* og *Juan Gris* samt en pragtfuld akvarel af *Esteve.* Særlig fin er repræsentationen af *Picasso.* Den omfatter en række raderinger fra den kubistiske periode (gaver fra Ny Carlsbergfondet) samt, som udstillingens mere sensationelle indslag, hans seneste, netop fuldendte hovedværk: De 26 sukkerakvatinter med motiver fra tyrefægtninger, der er udført som illustration til Pepe Illo's bog „La Tauromaquia". Denne bog er erhvervet med støtte af L. Zeuthen's Mindelegat.

Udstillingens danske og skandinaviske afdeling omfatter fine danske tegninger fra guldaldertiden til vore dage, en spændende række raderinger af den unge *Richard Winther,* en fremragende portrættegning af *Sergel* samt en yderst interessant række tegninger af *Josephson* og *Hill.*

BYGGETEKNISK ORIENTERING

Byplanlægning i Sovjetunionen

I 1959 og 60 får den sovjetiske bybefolkning ialt 180 millioner kvadratmeter stueareal (d. v. s. lige så meget, som der før revolutionen fandtes i Ruslands byer tilsammen), og i årene fra 1959 til 1965 vil tilvæksten i stueareal andrage 660 millioner kvadratmeter, eller 15 millioner lejligheder). (I stueareal medregnes ikke entré, køkken og badeværelse).

Efter oktoberrevolutionen er der opstået 970 nye byer i Sovjetunionen. Både de nye og de gamle udvikler sig nu efter en plan, hvis grundlag er et gennemarbejdet perspektiv for hele den pågældende regions økonomiske og kulturelle udvikling. Over 1000 byer har opstillet sådanne planer.

En moderne bys befolkning bør ikke overstige 250.000–300.000 mennesker. Både byplanlæggere, økonomer og læger har fastslået, at det økonomisk og brugsmæssigt er fordelagtigt.

DATAMØBLER

- elegance
- kvalitet
- flexibilitet
- stabilitet - *også for tunge maskiner*
- bygget for C-formater

FACIT A/S Bredgade 21, K - Telf. Mi. 6501 - *Salgskontorer over hele landet*

Man begrænser væksten i de eksisterende byer hvis størrelse ligger ud over dette tal, omgiver dem med „planetbyer“, udvikler små nabobyer, aflaster udtynder og samtidig sanerer. Den sovjetiske hovedstad frembyder et eksempel på dette princips gennemførelse.

Generalplanen for Moskvas ombygning blev vedtaget for 25 år siden. Den fastlagde også byens udvikling. Byens areal blev fordoblet, centrum blev saneret, Moskva gik i bredden og lagde sig nye kvarterer til. Det største er Sydvestkvarteret, som er blevet moskvaboernes stolthed. Nu lægger man sidste hånd på planen for Moskvas næste 20 år. Med samme befolkningstal skal Moskva udvides til en ny ringvej, der i øjeblikket anlægges rundt om byen. Det vil sige, at byens areal stiger fra 36.000 til 82.000 ha (før revolutionen havde Moskva et areal på 18.000 ha).

Byens centrum skal yderligere udtyndes. Saneringsmodne huse vil blive fjernet inden 1965. Gaderne og pladserne skal udvides, beplantningerne forøges. Man vil snart nedrive et stort kvarter ved Aleksanderparken nær ved Kreml. Her skal parken udvides.

Omegnen med skove, floder, søer bliver en uundværlig bestanddel af befolkningens fritid. Der bygges pensionater, børnelejre, vandreherberger, lystfiskerklubber, sejlsportsklubber, skihytter.

På et kort over Stor-Moskva kan man også se

Ingen risiko - det er TARKETT. Lad solen brænde og katten spinde. Tarkett har det mest lysstabile farvepigment, som overhovedet kan fås. Tarkett findes i særlige farver udvalgt efter den af experter anerkendte internationale farve-skala. Tarkett er den eneste vinyl-asbest-flise med *ren P. V. C.* - et materiale, der bevisligt er let at holde og derfor mest økonomisk. Sammenlign egenskaber og pris - Tarkett befæster sin førende stilling.

SKYER SNAVS
SLIDSTÆRKE
ELASTISKE
KEMIKALIEFASTE
LYSSTABILE
FUGETÆTTE

TARKETT
STYRKE OG SKØNHED I KVADRAT
vinyl asbest gulv

Limhamns
PLASTINDUSTRI AB
MALMÖ — SVERIGE

Forhandles af: Firma Ingemann & Brink, København — A/S B. Volmer Jensen, København — Firma P. Monberg, København — Firma N. Jürgensen, Haderslev — A/S Hotaco, Holbæk — Firma P. Swartz-Sørensen & Co., Odense — Firma Erik K. Eriksen, Randers

fremtidige „planetbyer". Den første bygges allerede ved Kriukovo-stationen 37 km fra hovedstaden. 40 fabrikker i Moskva forbereder en flytning hertil. Fabrikkernes personale flytter samtidig ud i nybyggede lejligheder omkring fabrikken. Der skal bygges yderligere 10 nye „planetbyer", og flere gamle omegnsbyer kommer inden for Stor-Moskvas sfære.

Det samme vil ske omkring Leningrad, Kijev, Sverdlovsk og andre industricentre.

Den gamle betegnelse „kvarter" er blevet suppleret med „mikrorayon". En mikrorayons areal er 30–50 ha, og den tæller 5–15 tusind mennesker, en by i byen, med egne butikker, restauranter, skoler, børnehaver og vuggestuer, vaskerier, reparationsværksteder etc. Mikrorayonen har sit svømmebassin, sine idrætsanlæg og haller, sine legepladser. Den er kun beregnet til intern trafik, selve bytrafikken går udenom. Faren for trafikulykker formindskes. Moskvas 9. kvarter, Novye Tjerjomusjki, er bygget på denne måde.

En gruppe mikrorayoner får et særligt handelscentrum med stormagasin, forsamlingslokaler, biograf, restauranter etc. Dette planlægningssystem er økonomisk fordelagtigt og praktiseres i alle nye kvarterer.

I øjeblikket afholdes der i Moskva en konkurrence om det bedste eksperimentelle kvarter. Det skal ligge i den sydvestlige bydel og strække sig over 243 ha. I konkurrencen deltager også byplanlæggere fra Bulgarien, den Demokratiske Tyske Republik, Ungarn og andre lande.

Meddelelse fra Dansk Standardiseringsråd

Standardiseringsudvalget for døre og vinduer ha gennem Komiteen for Byggestandardisering afgive beretning med tilhørende forslag til Dansk Standard for:

Hamborghængsler af stål og hjørnebånd af stål

Forslagene, som forudsættes at skulle erstatte DS 45 Vinduesbeslag; vinkelhængsler og hjørnebånd sam DS 46: Dør- og vindueshængsler, er udarbejdet på grundlag af Statens Byggeforskningsinstituts undersøgelser af vinduesbeslag, samt de erfaringer udvalget har indhøstet under sit arbejde med standardisering af vinduer og døre.

Forslagene adskiller sig fra de eksisterende standards derved, at en række detailmål er ajourført for at bringe standardmålene i overensstemmelse med de mål, som i praksis bliver anvendt. Herunder er der forsøgt en reduktion af antallet af de målvarianter, der i øjeblikket forekommer på det danske marked og hvoraf mange må anses for overflødige. Samtidig har man benyttet lejligheden til at standardisere beslag med runde hjørner til nedladning under anvendelse af overfræser, en praksis som bliver mere og mere almindelig.

En konsekvens af gennemførelsen af forslaget til DS for hjørnebånd vil iøvrigt være, at det i DS 45 beskrevne vinkelhængsel („hjørnebåndshængsel") udgår af standarden, idet denne hængseltype ikke længere

kan anses for tidsvarende. Forslagene indeholder derudover bestemmelser om materialevalg og foreløbige retningslinier for overfladebehandling.

Ændringsforslag eller kommentarer til forslagene bedes *inden 1. oktober 1960* indsendt til: Dansk Standardiseringsråd.

Standardiseringsudvalget for gulvbeklædninger af træ har gennem Komiteen for Byggestandardisering afgivet beretning med tilhørende forslag til Dansk Standard for:

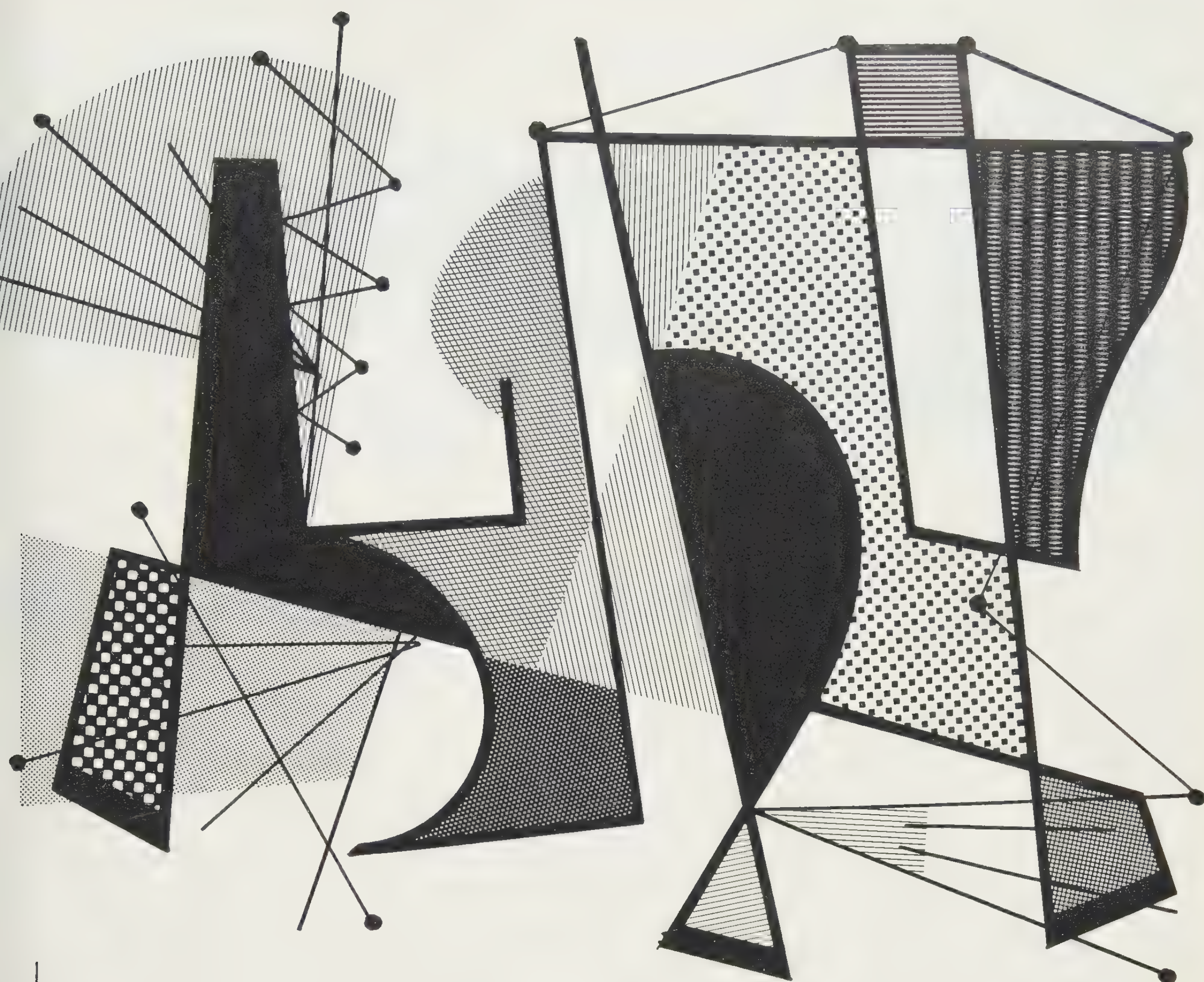
Gulvbrædder af fyrretræ, materialeforskrifter, dimensioner, profiler, leveringsbetingelser m. m.
Sorteringsklasser for fyrretræ, savskårne planker
Sorteringsklasser for fyrretræ, savskårne brædder

Forslaget om gulvbrædder af fyrretræ må vedrørende dimensioner og profiler betragtes som en officiel etablering af den allerede fremherskende praksis. Der er kun tale om mindre korrektioner af de allerede anvendte mål og profiler, som samtidig er søgt koordineret med de øvrige nordiske landes standards. Derimod er der tale om en nydannelse dels i forslagets afsnit om materialeforskrifter og i endnu højere grad i de to forslag til sorteringsklasser for fyrretræ.

På dette område har man hidtil ikke haft generelt accepterede bestemmelser, idet så godt som hver landsdel havde sin egen praksis, afhængig af den måde hvorpå indkøbet af råtræ foregik eller hvorfra de stammede. Mange af disse bestemmelser er desude ret vagt og uklart formulerede, hvilket er forståelig på baggrund af træets karakter af naturprodukt, me følgelig er bestemmelsernes værdi som garanti fo visse egenskaber eller egnethed til bestemte anvende ser ret problematisk.

Det er udvalgets opfattelse, og heri støttes det a standardiseringsudvalget for døre og vinduer, me hvem det har haft et nært samarbejde angående diss spørgsmål, at den stedse stigende anvendelse a fuldt færdige værkstedsfremstillede snedkerelemente gør det nødvendigt at fremskaffe et mere entydig grundlag for bestemmelse af råmaterialets kvalitet o dermed for vurderingen af dets egnethed til de for skellige formål. Udvalget har derfor set det som si opgave at tilvejebringe et sæt bestemmelser for de savskårne træs kvalitet, der på samme gang er simpel nok til at en sortering herefter kan gennemføres uden rimelige omkostninger, giver en tilpas sikkerhed fo vurderingen af træets egnethed og desuden indeholde en passende margen for de variationer træet natur nødvendigt er underkastet.

Som udgangspunkt har udvalget især benyttet d svenske Hernösandregler, som nyder udbredt aner kendelse, men som må anses for noget for komplicered til direkte anvendelse her i landet. Udvalget har der for søgt frem til en simplificering af disse regler, så

BRUG RASTER NÅR DET HASTER

ZIP-A-TONE	selvklæbende rasterfilm med prik- og stregraster samt mange andre mønstre.
PARA-TIPE	selvklæbende bogstaver og tal i cirka 200 forskellige typer.
COLOR	selvklæbende cellofan i 40 farver.

Yderligere oplysninger fås i vor butik

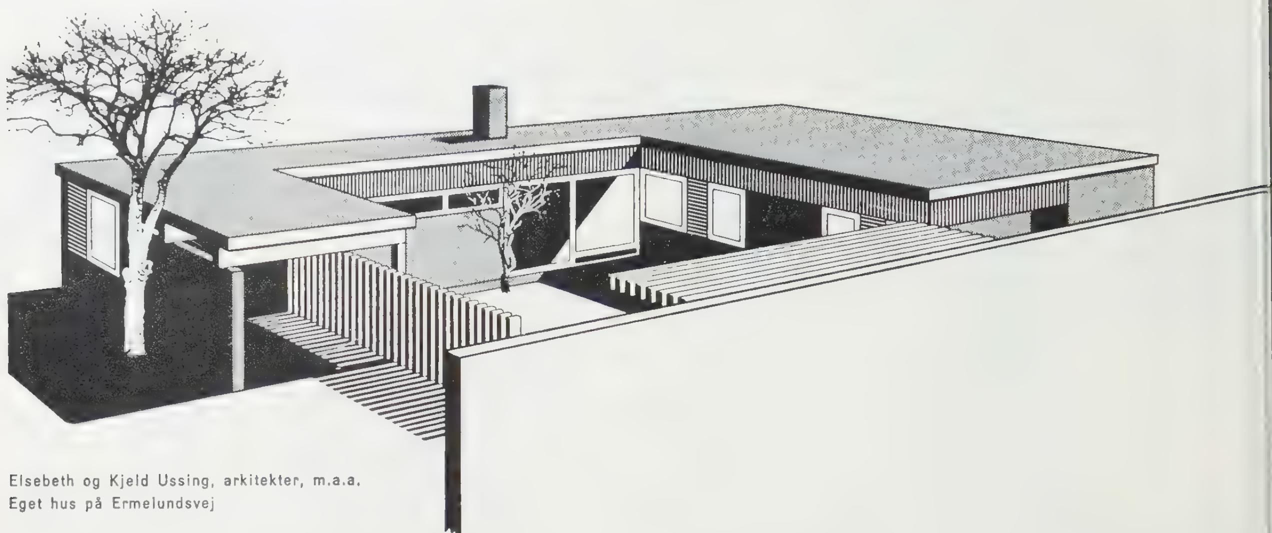
Forlang prøvekort

Tutein & Koch

FARVERGADE 8, . MI 3630

NEARTIKLER - LYSKOPI - ZINKTRYK - OFFSET - CLICHE - FOTO - MASKINSKRIVNING

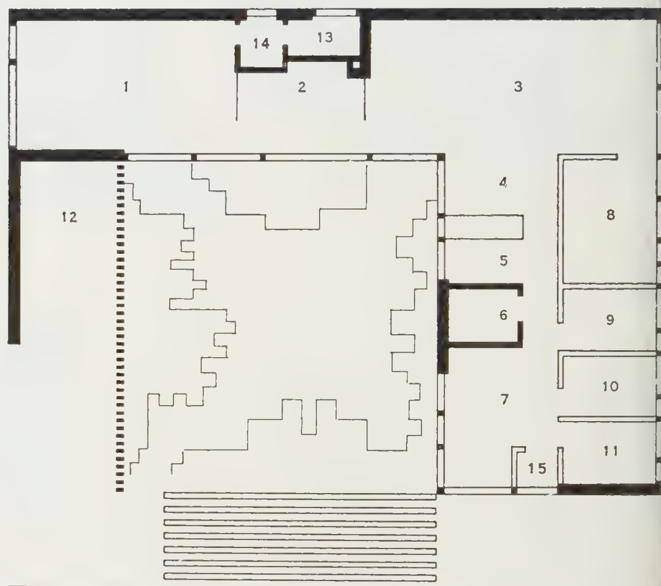
ARKITEKTENS *eget hus*

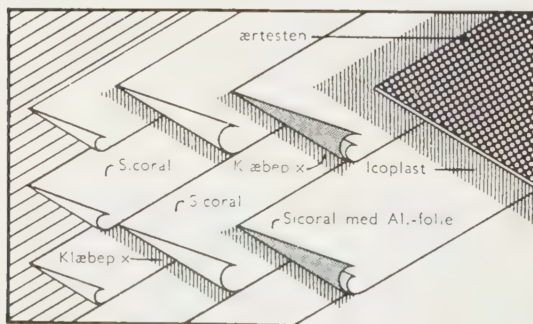
Elsebeth og Kjeld Ussing, arkitekter, m.a.a.
Eget hus på Ermelundsvej

Beskrivelse:

1. Tegnestue.
2. Kontor.
3. Opholdsstue.
4. Spiseplads.
5. Køkken.
6. Bad.
7. Legestue.
8. Soveværelse.
9, 10 og 11. Børneværelser.
12. Garage.
13. Fyrrum og toilet.
14. Vindfang, indgang til tegnestue.
15. Vindfang, indgang til bolig.

1:250

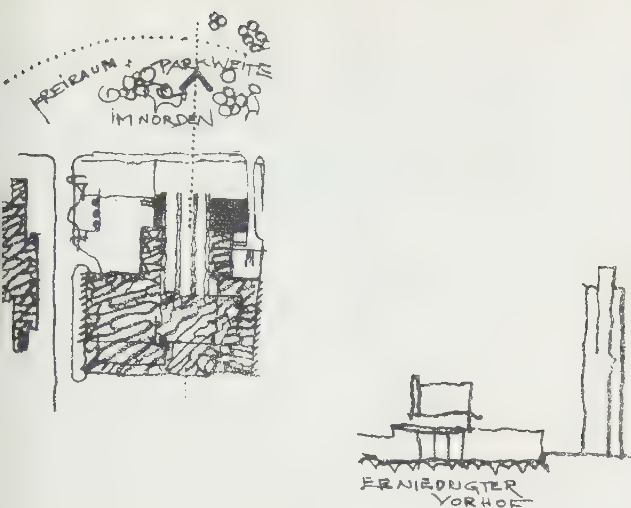
Ico-Built-up m. mineralfilt og Al. på trætage **Specifikation nr. 21 A**

Taghældning:	min. 1:100 (ca. ½°) max. 1:20 (ca. 2°).
Første lag:	1 lag Sicoral asfalt-mineralfilt i 65 cm bredde, vægt ca. 2 kg/m², påsømmes.
Klæbemasse.	ca. 1,5 kg fast Klæbefix pr. m² pr. lag.
Andet lag:	1 lag Sicoral i 100 cm bredde påklæbes.
Flg. lag:	1 lag Sicoral i 100 cm bredde med pålagt 0,10 mm Al-folie påklæbes med foliesiden nedad.
Overflade:	ca. 2–3 kg/m² Icoplast, hvori der udlægges et ca. 20 mm lag ærtesten eller granitskærver.
Bitumenvægt:	ca. 10 kg/m².
Totalvægt:	ca. 40 kg/m².

tilkald os under projekteringen

VILLADSEN

AKTS. JENS VILLADSENS FABRIKER . KØBENHAVN - MALMØ - OSLO - HELSINGFORS HOVEDKONTOR: ISLANDS BRYGGE 41 - KØBENHAVN S - ASTA *2800

I en indbudt tysk konkurrence om et teater i Düsseldorf med tre internationale deltagere, Neutra, Le Corbusier og Mies Van der Rohe, blev der ikke uddelt nogen 1. præmie. Tre projekter blev præmieret, deriblandt det her viste projekt af Richard J. Neutra. De to andre projekter var udarbejdet af Bernhard Pfau, Düsseldorf og Ernst Brockmann, Hannover. Der er en ganske enestående interesse for teaterbyggeri i Tyskland i disse år og i alle tilfælde søger man at skabe gode kår for det eksperimenterende teater.

Neutra, der jo også har gjort sig bemærket som arkitekturfilosof, ledsager sit projekt med en interessant beskrivelse. Beskrivelsen var illustreret med små let henkastede skitser, hvoraf det kun er muligt her at gengive et par eksempler. Den ene viser, at Neutra har lagt megen vægt på at harmonisere naboskabet med Rheinrohr's karakteristiske højhus. I det følgende gengives et uddrag af den beskrivelse, der ledsagede projektet.

Teater i Düsseldorf

Projekt af Richard J. Neutra

Lige opad den højeste kontorbygning i Europa, der netop er fuldført for *Rheinrohr* ligger byggegrunden til et af de mest fremtrædende stadsteatre på kontinentet.

Teatret vender ud mod en park fra det 18. århundrede. På grund af dets vældige nabo besluttede arkitekten at fremhæve dets selvstændighed, ikke ved at hæve teatret, men ved at give det en sænket forgård. Det er gården for de tre muser, hvor de skal stå i abstrakt skulptur sammen med Hippocrenes springvand og et stort spejlbassin. Over en bro kan tilskuerne gå ud på en hævet terrasse og i mellemakten ryge en cigaret, se på månen foroven og parken forneden.

I Europa er det højst usædvanligt at en offentlig bygning som et teater overskygges af en glaskolos i stil med UN-bygningen og derved kan betragtes fra 100 m's højde. Men ligesom Neutras Miramar kirke er dette teater tegnet til at ses i fugle- og ikke i fiskeperspektiv. Den høje nabo vil kaste dramatiske skygger over teatrets to fløje og scenebygningen.

Teaterdirektøren, som er en af byens mest fremtrædende personer, har sine kontorer og repræsentationslokaler øverst oppe på scenebygningen. Her skal han kunne modtage højtstående gæster fra alle verdensdele.

Hele bygningsanlægget med dets terrasser og parkanlæg er beregnet til at blive et centrum for mangeartede arrangementer, et samlingsmærke for denne by, som ikke selv rummer megen industri, men som er et administrativt centrum for store foretagender med verdensomspændende aktivitet.

Arkitekten har bevaret alle de gamle træer på grunden, hvor de kan ses på afstand af de mængder af mennesker, der i en stadig strøm passerer hovedvejen. De store parkeringsarealer, hovedsagelig under bygningen, har tilkørsel fra nord og syd. Derfra kommer teatergæsterne ad en festligt oplyst underjordisk promenade til escalatorerne, der fører op til begge salenes foyer'er og billetkontorer. Til dagekspedition findes der et billetkontor med adgang fra gaden.

Al den mest moderne sceneindretning og det nyeste teatertekniske udstyr rummes her i hvad arkitekten håber er en tidløs arkitektonisk skal, fri for påvirkning af øjeblikkelige moder. Arkitekten stammer fra hvad der engang var, og måske stadig er, centret for verdens teaterbegejstring – Wien. Lige fra sin barndom har han ikke alene fået stærke teatermæssige indtryk, men han har også studeret hvad det er tilskueren oplever, når han stilles overfor det spontane intuitive kunstneriske udtryk i et virkeligt skuespil.

Teaterrummet er efter det græske navn *Theatron* et sted, hvor man skal se, et spectatorum, men det er også et auditorium, hvor man skal høre. Udover dette er det dybt nede i teatergængerens underbevidsthed et rum fyldt med utallige andre sanseindtryk. For vi lever ikke længere i en tid, hvor arkitekterne blot skal beskæftige sig med de fem sanser. Teatergængeren befinder sig også i et *termisk rum,* hvor temperaturen begynder at stige, så snart tæppet er gået op og hundreder af mennesker sætter den i vejret fra akt til akt. Han befinder sig i et *fugtigheds- eller tørhedsrum* hvor hans huds sanser overvåger hans egen overfladefordampning mens han selv overvåger teaterstykket.

Han er omgivet af udåndinger med deraf følgende luftbevægelser, ilttilførsel og træthedskemikalier, der udskilles af ham selv og hans sidemænd. Han er i et rum hvor han drejer og bøjer sit hoved under brug af balancecentret i det indre øre. Alle hans indre sanser i hans fordøjelsessystem og i hans muskler aktiveres i positiv eller negativ retning mens han overværer en forestilling eller ser på en farvesammensætning, som måske irriterer hans mave en smule eller måske opmuntrer og derefter igen deprimerer hele hans organisme på samme måde som den klarhed eller uklarhed hvormed han hører, eller den lave eller høje

luftfugtighed, eller den mangelfulde forsyning med indåndingsluft. Selv den svage lugt af tæppebelægningen i gangene og det, må man håbe, beherskede lugtniveau der opstår hvor mennesker er samlet – enten i Neapel eller New York – spiller en rolle i underbevidstheden. Alt hvad teatergængeren er sig bevidst er, at han ser Hamlets fortvivlelse, men aktivt følger han handlingen med hele sit legeme. Der er mange ubevidste processer, som teatrets arkitekt er i stand til at stimulere eller dæmpe.

I et skuespil stiger kurven gennem 1ste, 2den og 3die akt til et klimaks og falder derefter til en afslutning. Tilskuerens fysiologiske modtagelighed kunne man derimod afbilde som en helt anden kurve, der er højest i begyndelsen og i bølger falder til et minimum, når sanserne har været anspændt i lang tid. En tredje kurve kunne vise de forskellige træthedsfænomener, som i begyndelsen slet ikke findes, men derefter dukker op og vokser og endelig bliver så stærke, at de forhindrer videre modtagelse af indtryk.

Alt dette er et forsøg på at beskrive nogle af de mange fysiologiske påvirkninger, vi er udsat for, mens vi tror at vi blot ser og hører.

Neutra's teater i Düsseldorı postulerer ikke, at det som er akustisk ønskeligt også nødvendigvis ser godt ud. Der er ikke mere grund til at tænke på akustik når man nyder et rums form, end der ville være til at kigge ind i kedelrummet for at føle sig overbevist om at salens temperatur eller luftfugtighed var i orden.

Men der er ingen tvivl om, at synsmæssige oplevelser, som f. eks. at se på en tenniskamp, hvor man bevæger øjnene og drejer hovedet, virker mere aktiviserende end lydmæssig opfattelse, hvor den der lytter til Debussy kan være særdeles afspændt. Den lydmæssige modtagelse er meget mindre retningsbestemt. Og med en stærkere legemlig deltagelse hos tilskueren-lytteren følger en intensere sjælelig deltagelse. Det er psykosomatisk.

Scenen i Düsseldorf udvides til en vældig bredde eller indskrænkes til at blive ganske intim, således at den kan tilpasses både dramatik og lyrik.

Men et teaterstykke består ikke blot af begivenheder på en scene fordelt på fem akter. Det består også af fire pauser og mellemaktsindtryk. Selve teaterrummet kan jo faktisk kun ses når lyset tændes ved tæppets fald. I det øjeblik stråler teaterrummet i al sin glans, men forgæves. Alle tilskuere rejser sig og giver sig til at snakke og bane sig vej ud for at få en orangeade.

Hvilken rolle skal mellemakten spille for et teaterstykke? Er den blot en afbrydelse, en forstyrrelse eller kan den også være et bindeled? Har den nogen betydning ved at forøge eller intensivere den dramatiske oplevelse?

Ved en friluftsforestilling hvor man ser ind mellem træerne rundt om scenen ville alle tilskuerne få forskellige oplevelser. I et vist omfang er det samme tilfældet ved det „runde teater", som fik sin amerikanske start på Universitetet i Seattle.

Düsseldorf teatrets kunstneriske ledelse har en anden tanke med deres teater. Det skal være et ensartet *monotheatron.* Iscenesætteren arrangerer alt med henblik på den ideelle homogene modtagelse, ens for alle tilskuerne.

I pausen medbringer man genklangen af alt det man lige har oplevet fra scenen, mens man sad i mørket, men efter pausen omstilles vore sanser igen til skuespillet på den åbne scene, som atter indfanger os i sin verden.

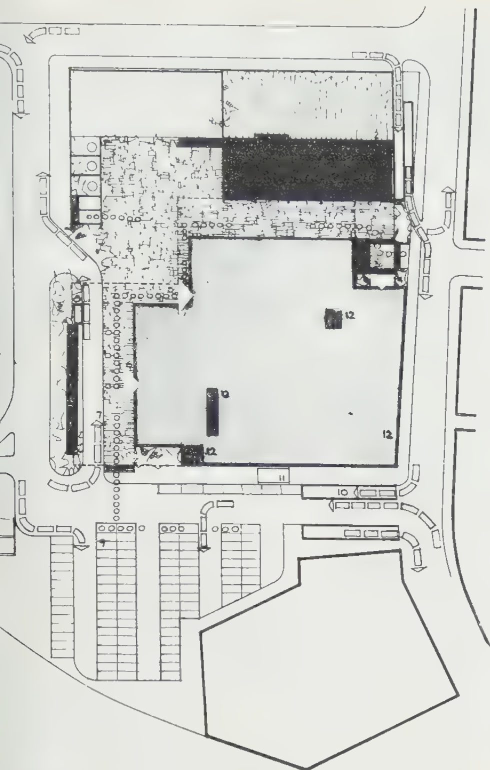
Når en sø-anemone påvirkes i 10 sekunder, varer virkningen i 2 timer. På et menneske kan en påvirkning vare dage, måneder, år eller for livstid. Indtrykket fra teaterrummet holder sig således fra pausen i den følgende akt. Synsindtrykket af et aksefast opbygget teaterrum kan derved give os en retningsfornemmelse, som vi aldrig kunne have modtaget f. eks. i et friluftsteater med dets tilfældige indramning. Selv de gamle barok- og viktorianske teatre prøvede under ouverturen og i mellemakterne at give en sådan retningsfornemmelse ved at male Apollon og muserne på fortæppet. Det blev gjort klart for enhver at dér var stedet, hvor dramaet skulle udspilles.

Richard Neutra beretter: For ikke længe siden så jeg filmen „Broen over floden Kwai". Jeg kunne kun få en billig plads på 2. række langt ude til siden. I de første minutter var jeg forbavset over at se hvor tynde ben de engelske soldater havde. Men jeg kom snart over det og oplevede hele resten af filmen, som om jeg sad midt i teatret. En sådan nødvendig og højst ønskelig transponering af tilskueren kan kraftigt understøttes af arkitekten i hans udformning af tilskuerrummet, fordi indtrykket af rummet fra de lyse perioder virker stærkt, selv efter det er blevet mørkt.

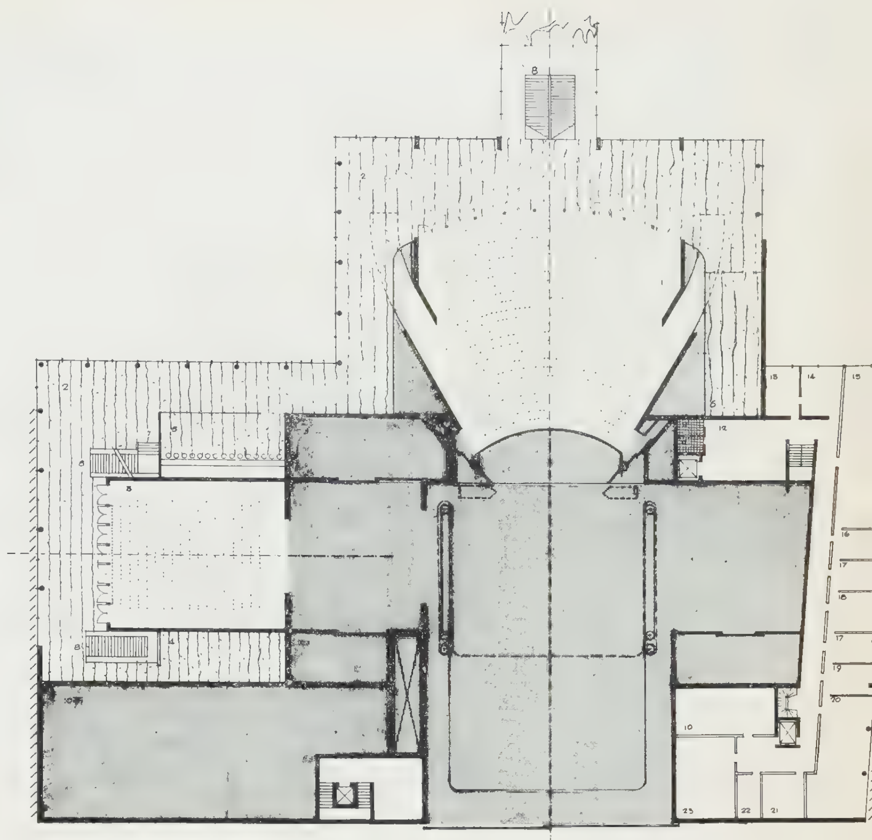
I Düsseldorfteatret svæver et strålende lysbundt under loftet med retning mod midten af scenen fra balkonens brede lysvifte i tilskuerrummets baggrund. Det kraftigt svungne loft, som er i flere lag, belyses i takt med tilskuernes tiltagende eller aftagende spænding, når lyset ved afslutningen eller begyndelsen af mellemakten langsomt dæmpes eller skrues op. Men dette synlige loft er ikke et massivt loft. Det er et netværk, fuldstændig uafhængigt af det ovenover liggende loft, som er beregnet akustisk til at give et optimum af lyd til hver eneste plads i hele teatret. Den bageste del af sidevæggene består af parallelepipeder med trekantet snit, hvor de tre flader har forskellige absorbtions- og tilbagekastnings karakteristikker.

Ganske ligesom man automatisk kan forandre belysningsstemningen under en scene, kan lydstemningen reguleres og klangen forstærkes når en kampscene når sit højdepunkt eller når ånden udtaler sine sidste, uforglemmelige replikker. Der er ingen grund til, at rummets akustik skal være statisk og kun belysningen dynamisk i et teater.

Tyskerne hylder deres berømte instruktører med stor ærbødighed, de tiljubler deres bedste skuespillere og fremkalder dem igen og igen. De ofrer også deres teatre stor interesse og store pengemidler, som om det var templer. – Et tempel skal have tradition, men det skal også vise ind i en fremtid med en stadig dybere indsigt i den menneskelige natur.

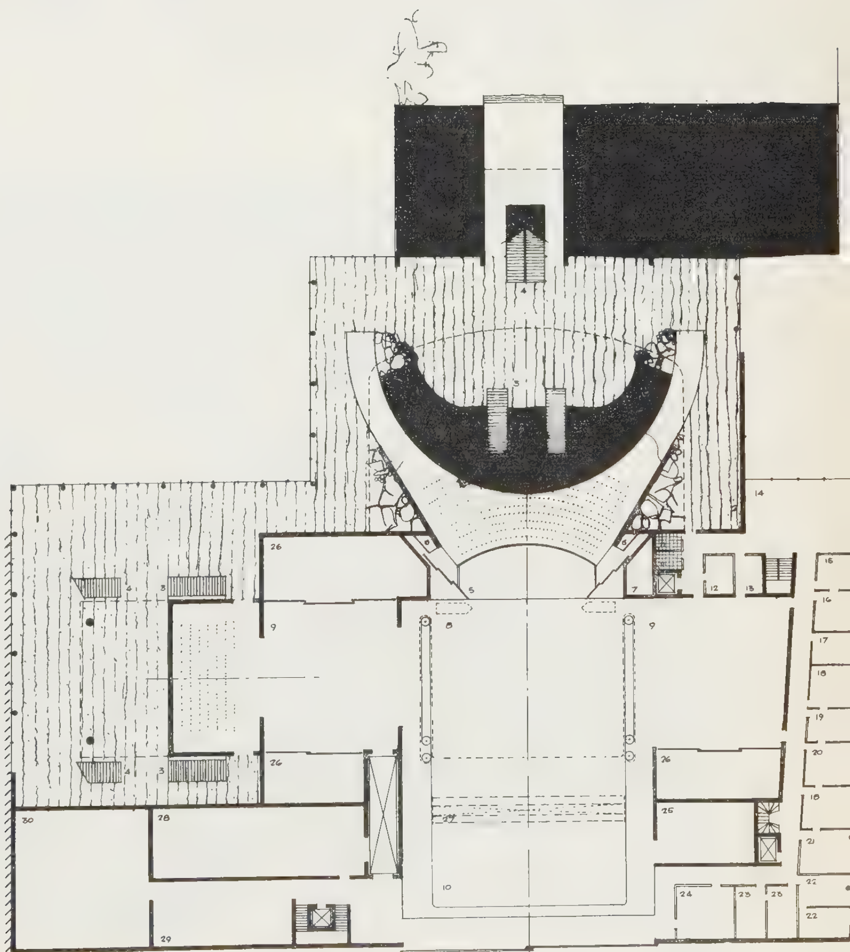

Beliggenhedsplan, mål ca. 1 : 2000

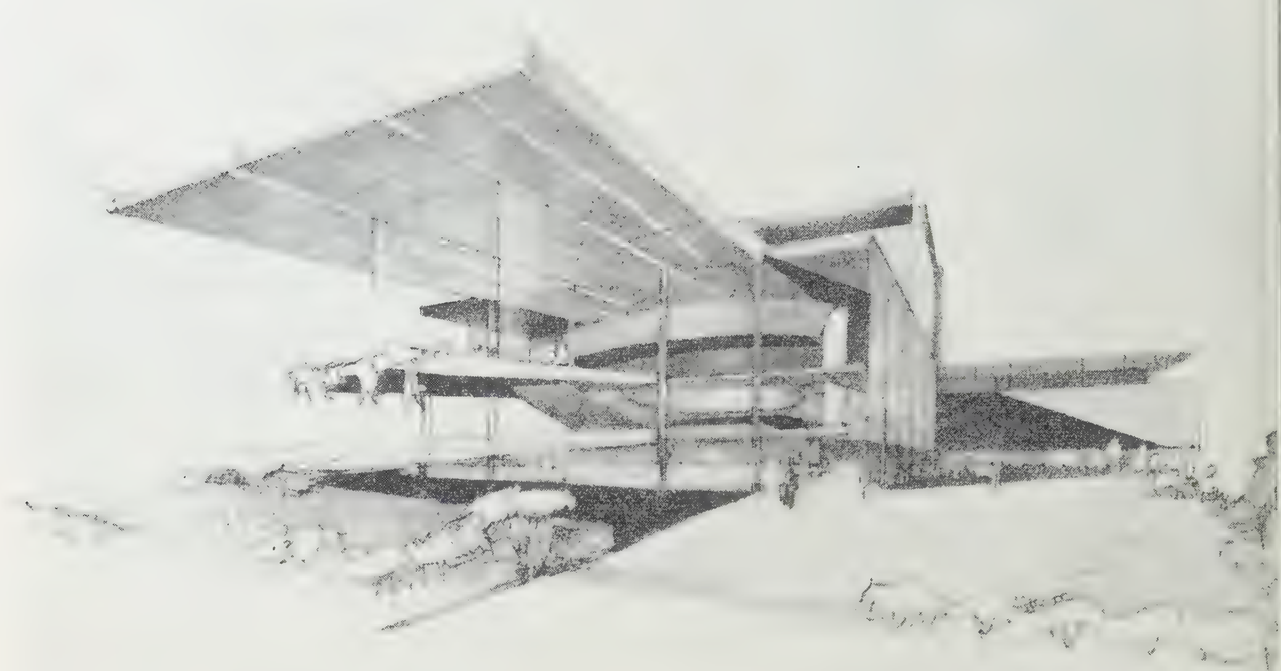
. Store tilskuerrum
. Foyer
. Lille tilskuerrum
. Ryge- og opholdsrum
. Bar
. Rygerum
. Trappe til tagterrasse
. Trappe til underliggende foyer
. Magasin
o. Lager
1. Toiletter
2. Opholdsrum
3. 23. Tjenesterum

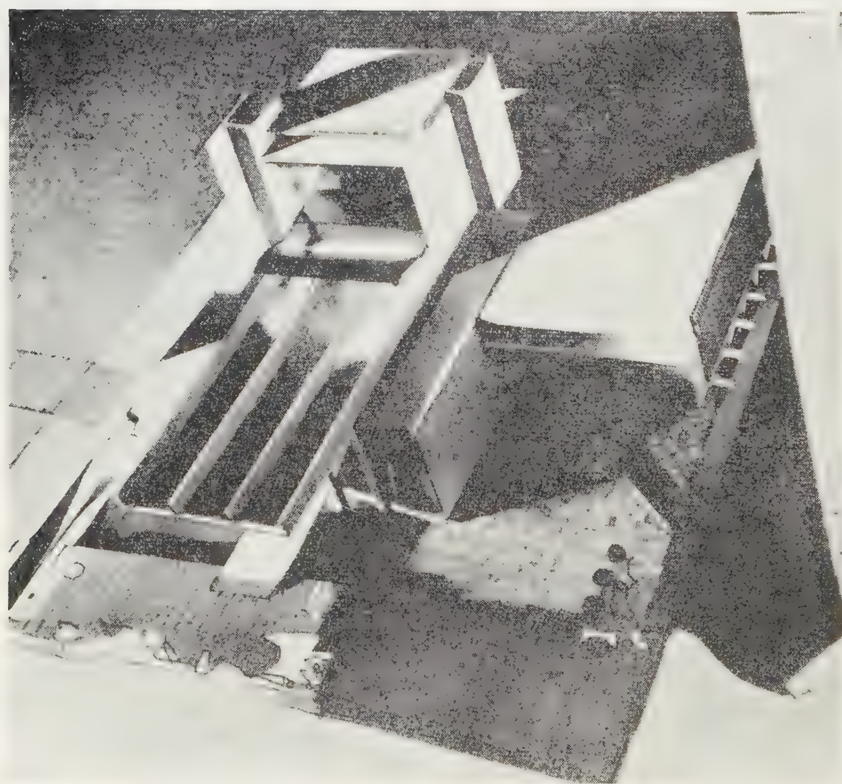
Plan i kote 5,65. Mål ca. 1 : 600

. Foyer
. Buffet
. Trappe fra garderobe
. Trappe til højere liggende foyer
. Orkestergrav, forscene
. Belysningsniche
. Orgel
. Hovedscene
. Sidescene
o. Bagscene
1. Toiletter
2. Brandværnscentral
3. Sanitetsrum
4.–24. Tjenesterum
5.–30. Magasiner for rekvisitter, kulisser m.m.

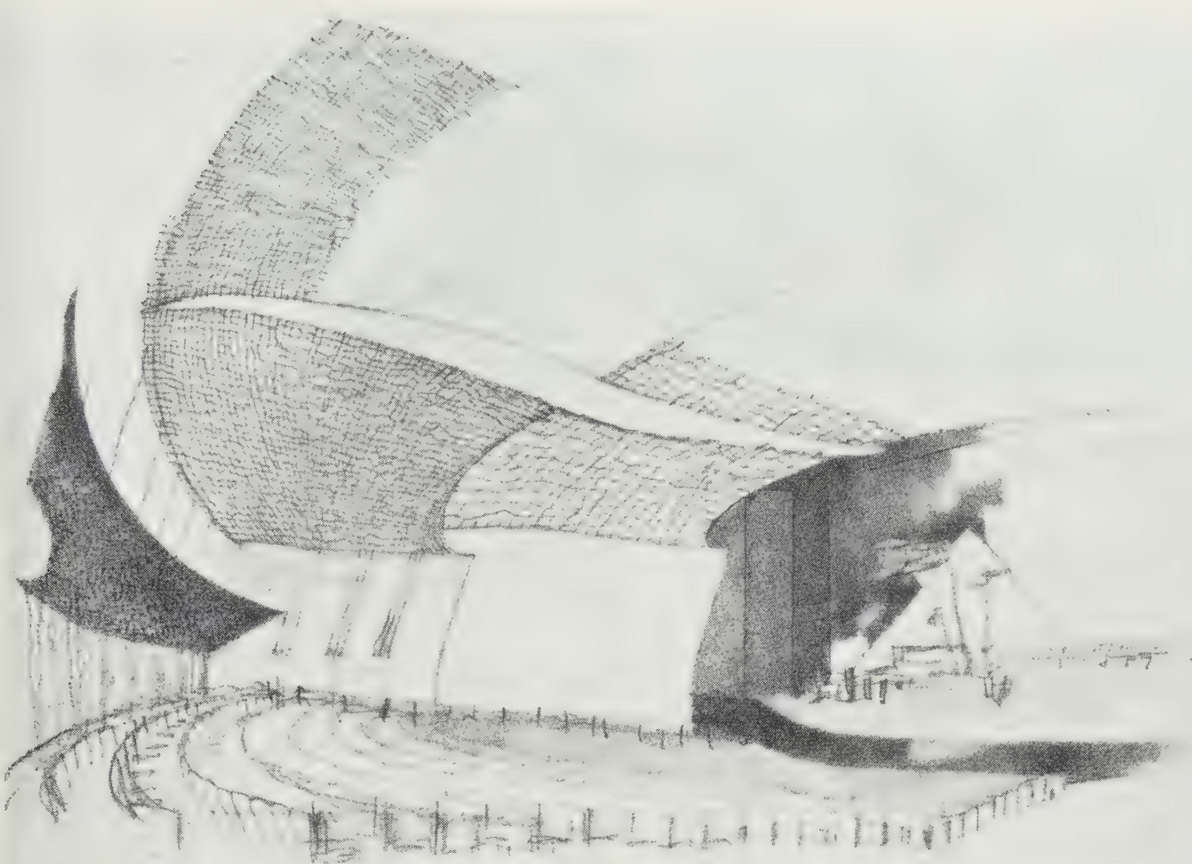
Plan i kote 1,90. Mål ca. 1 : 600

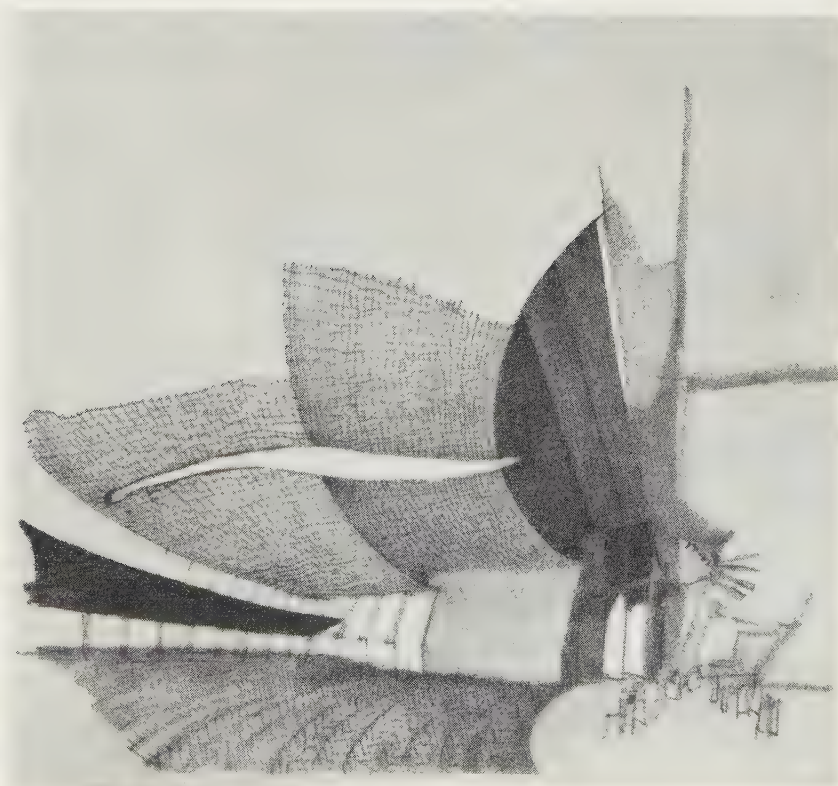

Perspektiv, der viser den dramatiserede nordfacade med foyerens åbne front. Trappen, der forbinder de to foyerer er skudt frem foran façaden i en glaskasse

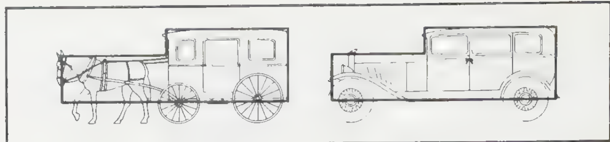
Som man vil se teatret fra Rheinrohr's højhus

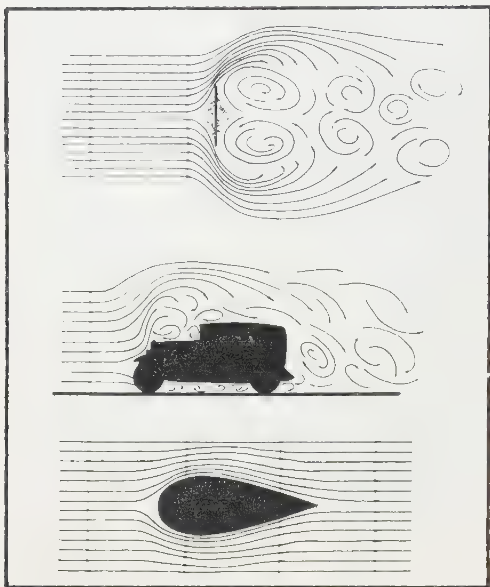
Det store tilskuerrum

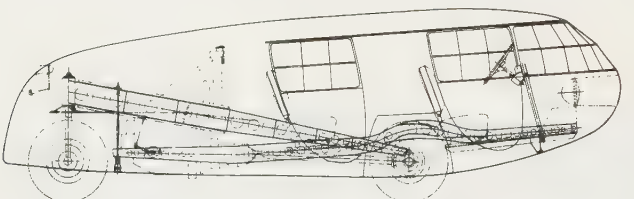
Richard Neutra:
Konkurrenceprojekt til teater i Düsseldorf

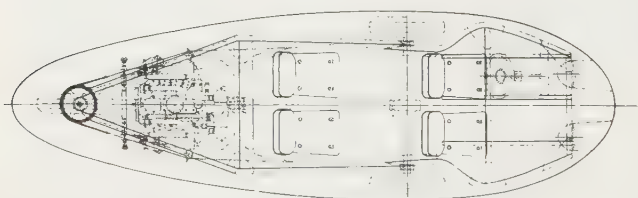

Karosseriet på en almindelig bil model 1932 havde omtrent samme omrids som en hestetrukken vogn

Et af Fullers tidlige studier af luftstrømninger omkring en bil af sædvanlig form og omkring en strømlinjet form (1930)

Fullers tegning til Dymaxion bil nr. 1

På Chicago World's Fair 1934 udstilledes Dymaxion nr. 3. Den blev vist som det sidste ny i American Transportation – The Wings of a Century. Fremstillingen af den kostede Fuller hele hans formue

Robert W. Marks: The Dymaxion World of Buckminster Fuller. Reinhold Publishing Corporation. 1960. 232 sider. Pris indb. 12 $.

Den bog, der fornylig er udsendt om Buckminster Fuller og hans idéer, er skrevet af én af hans gode venner, der er professor i filosofi. Men til trods for at han har kendt Buckminster gennem mange år og har været hans diskussionspartner, finder han det vanskeligt at trænge helt tilbunds i hans idéverden. Blandingen af intuitiv forståelse og eksakt viden er karakteristisk for Buckminster Fullers arbejdsgrundlag. Bogen er fængslende for den, der er nysgerrig efter at kigge fremtiden i kortene. Den åbner mange spændende perspektiver. Som det mest fyldige billede af Buckminster Fullers værk, der til dato har været tilgængelig for en større kreds af interesserede, kan den anbefales alle samlere af monografier. Bogen er velillustreret.

Bogens forfatter, Robert W. Marks, har i The New York Times Magazine skrevet en artikel om Buckminster Fuller. Den gengives her med forfatterens og copyrightindehaverens tilladelse.

Buckminster Fuller's gennembrud

Af Robert W. Marks

Buckminster Fuller, om hvem Frank Lloyd Wright sagde: „En mand mere retskaffen end nogen anden, jeg nogensinde har mødt", er en tætbygget mand med kortklippet, hvidt hår og alvorlige øjne, der ser fast på én bag kraftige briller med skildpaddestel. I de sidste 30 år har han været en torn i øjet på konventionelle arkitekter og industrialister. Fuller har skabt en stadig strøm af overraskende huse, biler, kort, kupler og matematiske systemer. Alle af en særlig Jules Verne-Einstein-kvalitet, og repræsenterende et skarpt brud med gammeldags tænkemåde.

Gennem denne lange periode var der kun få topfolk indenfor industrien, der tog ham alvorligt. Arkitektsammenslutningen betragtede ham som en elskværdig ekscentriker, altid god at slå en sludder af med, men næppe en mand med sans for realiteterne i forretningslivet.

Nu er der pludselig kommet det, Fuller kalder et „gennembrud for Dymaxion-begrebet" – hans tanke at få „maksimum af nettoydelse pr. enhed indsats" i enhver bygning. Mere end 1.000 Fuller-kupler er blevet rejst i de sidste 5–6 år. U.S.-Air Force's DEW (Distant Early Warning) line radomer er Fuller-kupler – flytransporterede, rejst på få timer og stærke nok til at stå fast selv i en vindstyrke af 200 km/time. Lette Fuller-kupler bliver benyttet af U.S. Marine Corps og U.S. Department of State har sat dem op i U.S.S.R., Afganistan, Indien, Burma, Thailand og Japan.

Mere end 100 licensindehavere fremstiller Fuller-kupler, deriblandt North American Aviation, Kaiser Aluminium Corporation, der rejste kuplen i Moskva, og the Union Tank Car Company, hvis Fuller-kuppel i Baton Rouge, Louisiana, er den største fritspændbygning, der nogensinde er opført.

Det er ikke let at fatte Fuller's kupler uden kend-

skab til højere matematik, for deres store styrke i forhold til deres vægt er et resultat af Fuller's metode til at beregne den mest økonomiske fordeling af kræfterne. Logiken er den samme for bygninger som for fly, sund matematisk tankegang gør det muligt at gøre mere med mindre.

De fleste bygningers mure er kun lidet engageret i arbejdet med at holde sammen på bygningen. Deres eneste styrke er trykstyrke – evnen til at modstå sammentrykning. Et skub fra siden med en bulldozer eller en orkans vindtryk kan få dem til at falde sammen. Ydermere er prisen, der er betalt for netop denne trykstyrke, omkostningerne i kroner og arbejdstimer, gået til transport og montage af tons af unødvendig død vægt. Materialers trykstyrke er ikke steget siden pyramidernes tid. Derimod er den tensile styrke – evnen til at modstå træk – steget mange tusinde gange efter opfindelsen af de moderne metallegeringer.

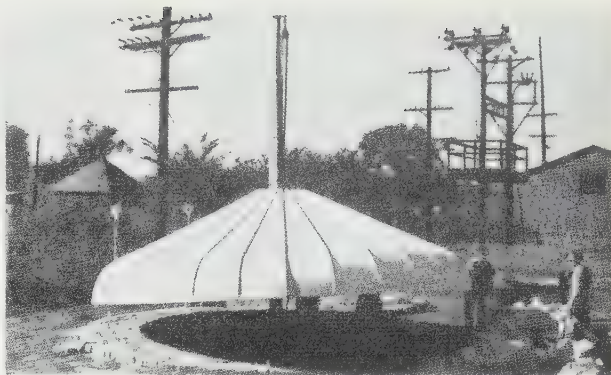
Idet han drog fordel af denne kendsgerning, konstruerede Fuller bygninger, i hvilke trækstænger af højstyrkelegering trækker imod trykelementer – på samme måde som spændte bardunwirer trækker imod en sejlbåds mast, eller kablerne i en hængebro trækker imod tårnene. Resultatet var enorm styrke med et minimum af materialeanvendelse. De matematiske teorier om kræfternes fordeling, Fuller fremsatte, viste hen til former eller mønstre, der findes i naturen – især i atomers, molekylers og krystallers strukturer. „Naturen bygger", sagde Fuller, „altid de mest økonomiske strukturer." Et typisk eksempel er diamanten, den hårdeste af alle krystaller, der består af et netværk af tetrahedroner (pyramider af ligesidede trekanter).

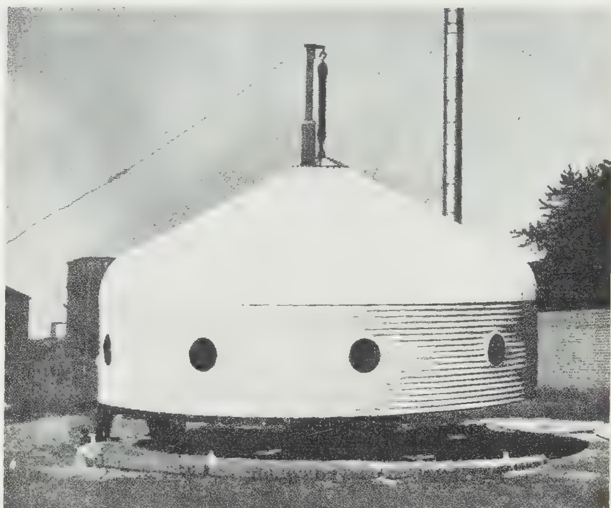
Fuller ræsonnerede som så, at enhver stereo-geometrisk figur kunne sættes sammen af tetrahedroner – at tetrahedronet er naturens „mursten". Fuller byggede kupler, der var sat sammen af sådanne „mursten"; de var i grundtrækket netværker byggede op af tetrahedroner. Et tryk mod en hvilkensomhelst del af kuplens overflade blev spredt som tryk- og trækspændinger til de tilstødende tetrahedroner og til de tetrahedroner, der stødte op til disse.

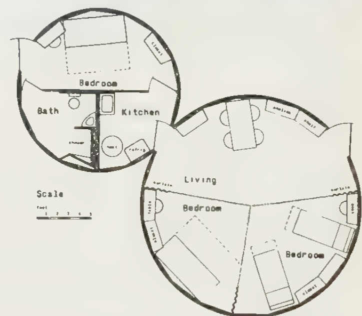
Jo større en Fuller-kuppel, jo større er dens relative styrke. Betragtningen er matematisk. Hvis man fordobler kuplens størrelse, firedobler man automatisk antallet af tetrahedroner, der bærer kuplens vægt og tryk. Kuplens styrke stiger hurtigere end dens vægt.

Men Fuller betragter ikke først og fremmest sig selv som en „kuppelmand", trods den kendsgerning, som en ingeniør fremsatte for nylig, at „kuplerne gør så meget for så lave omkostninger, at de er forudbestemt til at gøre Fuller til en af vor tids rigeste og mægtigste mænd".

Fuller, som er midt i tresserne, er stadig en gåde for de fleste af sine venner. Han taler i telegramstil, idet han sammenfatter en masse af tekniske data i uregelmæssige, stødvist fremsatte sætninger. (Eksempel: „Wave embodiments of cyclic experience appear everywhere in the accreted morphology of nature's omnidirectional, convergent-divergent, synchronous-dissynchronous, infinite plurality of pulsating controls of interactive events in principle.")

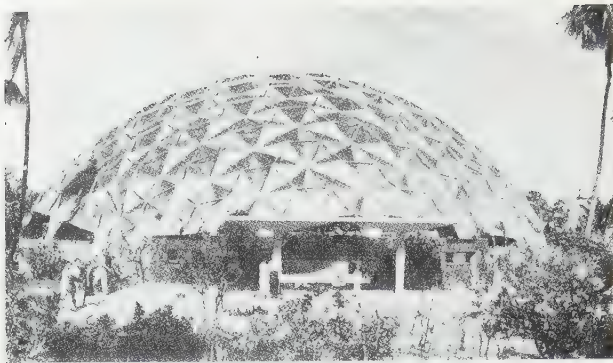

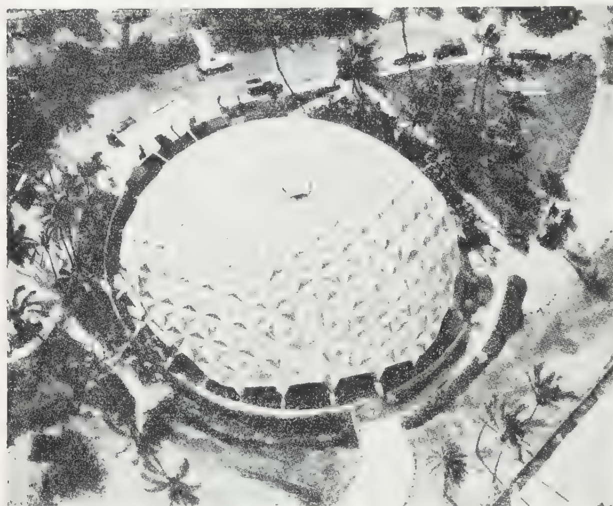

Dette Dymaxion-hus – Dymaxion Deployment Unit – blev opført i 1940 i Kansas City, Missouri af Butler Manufacturing Company. Først hejses taget op, dernæst fastgøres ydervæggene, i form af et antal ringe, og til sidst fastgøres huset til det murede fundament

Kaiser Geodesic dome, fremstillet i Oakland, California og opført i Honolulu, Hawaii i februar 1957. Opførelsen var fuldført på 22 timer. Bygninger af samme størrelse er opført i Virginia Beach, Virginia og Borger, Texas begge i 1957 og i 1958 yderligere tre i henholdsvis Abilene, Kansas, Fort Worth, Texas og Oklahoma City, Oklahoma. I 1959 opførtes en noget større på den amerikanske udstilling i Moskva og en endnu større er planlagt til opførelse i Oklahoma

Men selv bortset fra hans måde at tale på, er Fuller en mand, der er svær at forstå; han er en „maverick" født i Massachusetts i en familje af konformister, han blev vist bort fra Harvard University. En overgang tænkte han på at begå selvmord, men overvandt depressionen, fordi han følte, at han havde noget at give Verden. I årevis hutlede han sig igennem ved at holde forelæsninger ved universiteterne om sine principper for „comprehensive design" – et system, der omfatter en ny slags matematik, der mere er en filosofi end en matematisk tankegang. Hans grundhensigt er enkel: „Jeg har besluttet at anvende al min energi på at finde udveje for at udføre mere med mindre indsats, for at alle overalt kan få mere af alting."

I den sidste halve snes år eller længere, har han rejst overalt i U.S.A. og talt overalt, hvor han var velkommen. Hans lejlighed i Forest Hills, Long Island var intet andet end en base, hvor han gemte sine tegninger og skalamodeller, og hvor ægteparret Fuller hvilede ud mellem togterne. Nårsomhelst han arvede eller tjente beløb af en hvilkensomhelst størrelse, blev pengene øjeblikkelig investerede i værktøj og materialer til eksperimenter. I de tidlige år var der, trods udgifter på 35.000 dollars eller mere til en forsøgsbil, næppe nok til en tallerken suppe – en knaphed, som Fuller tilfreds akcepterede, men som mange venner følte var noget af prøvelse for fru Fuller.

Ind imellem opfandt, opdagede og beviste Fuller en lang række snurrige ting. Mellem disse var følgende:

(1) Et luksuriøst hus, ophængt i en midtermast; huset kunne i 1927 sælges for samme pris pr. kilo som en bil i mellemklassen.

(2) Et fuldstændigt badeværelse formpresset som et bilkarosseri. Det kunne installeres overalt i løbet af minutter.

(3) Den første strømlinjede bil, en trehjulet vogn, der kunne køre 120 miles pr. time og gå 30–40 miles pr. gallon. Vognen var terrængående med en jeeps hurtighed, og den kunne parkere og vende på sin egen længde.

(4) „Wichita-huset", det første fuldstændige hus, der er fremstillet helt efter flykonstruktionsprincipper. Huset er bygget i 1943 ved Beechcraft-anlægget i Wichita, Kansas. Det er rummeligt, transportabelt og luksuriøst indrettet. Det er anslået at kunne sælges (som 1927-huset) for samme pris som en Ford Sedan.

(5) Energetisk-synergetisk geometri, et matematiksystem, der beskriver kraftlinjerne, der forekommer i atomer, molekyler og krystaller.

(6) Et kort, der var baseret på energetiske-synergetiske principper. Kortet var det første, der fremviste alle kontinenterne uden synlige fortegninger, og det var også det første kort, der opnåede patent i U.S.A.

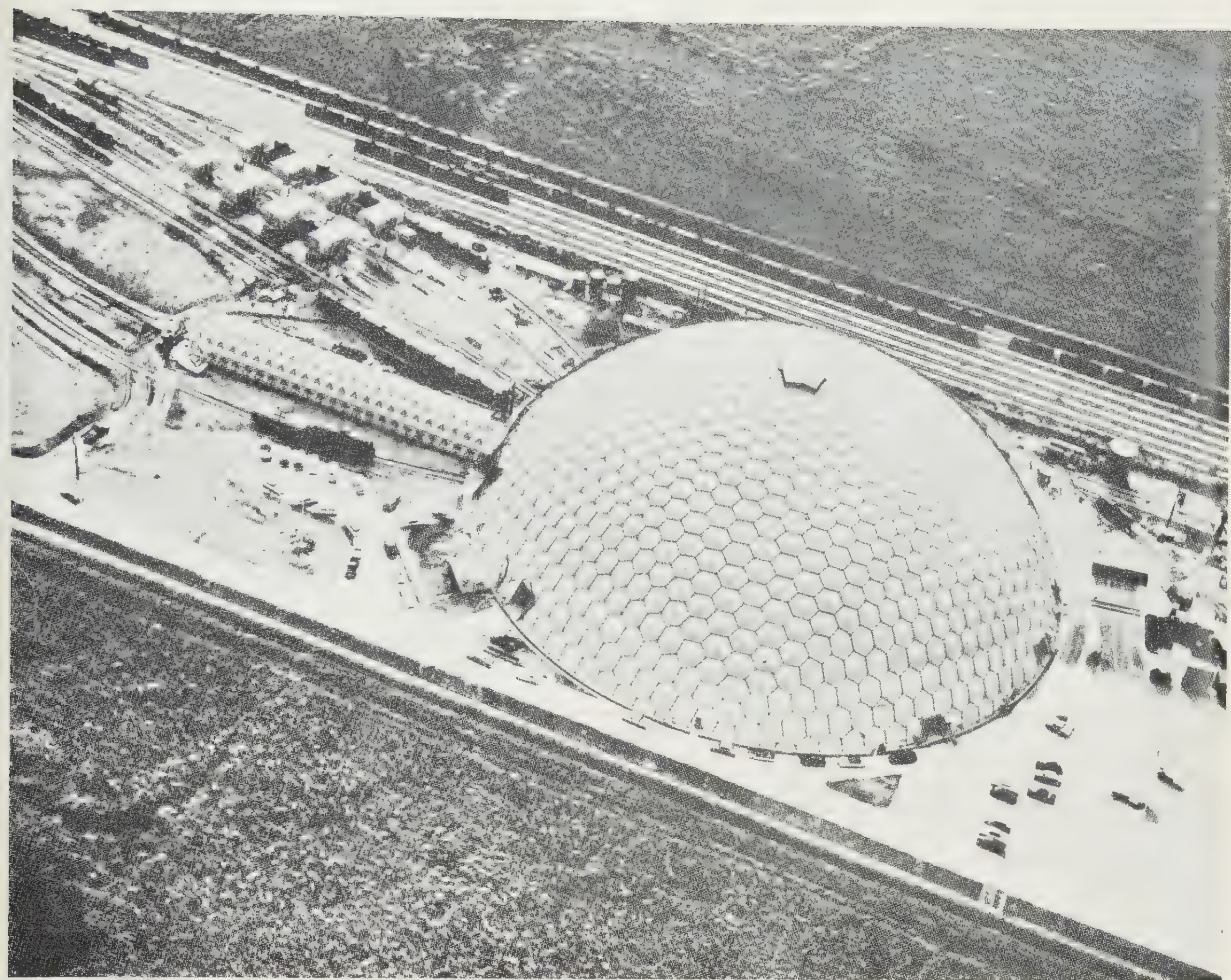
(7) Et bygnings-konstruktions-system, baseret på samme matematiske principper. Fuller kaldte dette „geodesics" – efter benævnelsen for den korteste vej mellem to punkter på en kugles overflade (storcirklen).

Der syntes ikke at komme noget ud af størstedelen af disse projekter. „Bucky har strålende ideer," sagde en ingeniør fra Detroit om ham, „men det ser ikke ud til, han er i stand til at gennemføre nogen af dem." „Vanskeligheden ved Bucky," sagde en New York-arkitekt, „er at han ikke kan forblive ved nogenting. Ligeså snart folk er ved at blive interesserede i et af hans projekter – pst, så er han fløjet fra sky 7 til sky 8."

Det industrielle gennembrud for Fuller's ideer begyndte for nogle få år siden, da Fords ingeniører prøvede at finde en metode til at sætte en konventionel kuppel over udstillingshallen i Ford Rotunda-bygningen i Dearborn, Michigan. De eksisterende mure kunne ikke bære vægten af en kuppel, der var konstrueret på sædvanlig vis. „Hvorfor ikke få fat i Fuller?," spurgte en. „Han er den eneste, der ved, hvordan man skal klare det her – og måske den eneste i Amerika, der vil være dum nok til at prøve."

Fuller fandt ingen vanskeligheder. Han gjorde de nødvendige beregninger på bagsiden af en kuvert. Han vidste præcis, hvor stort et tryk kuplen skulle kunne tage, og hvor meget den ville veje. Bygningsværket skred frem efter hans forskrifter – på fem uger. Og det kostede kun en brøkdel af, hvad Fords ingeniører havde beregnet det til.

I dag – med snesevis af kæmpe-geodesic-kupler under opførelse i flere verdensdele; med nye kupler klar

En af de største geodesic domes er opført for Union Tank Car Company i Baton Rouge i 1958. Den måler ca. 130 meter i diameter og 40 meter i højde

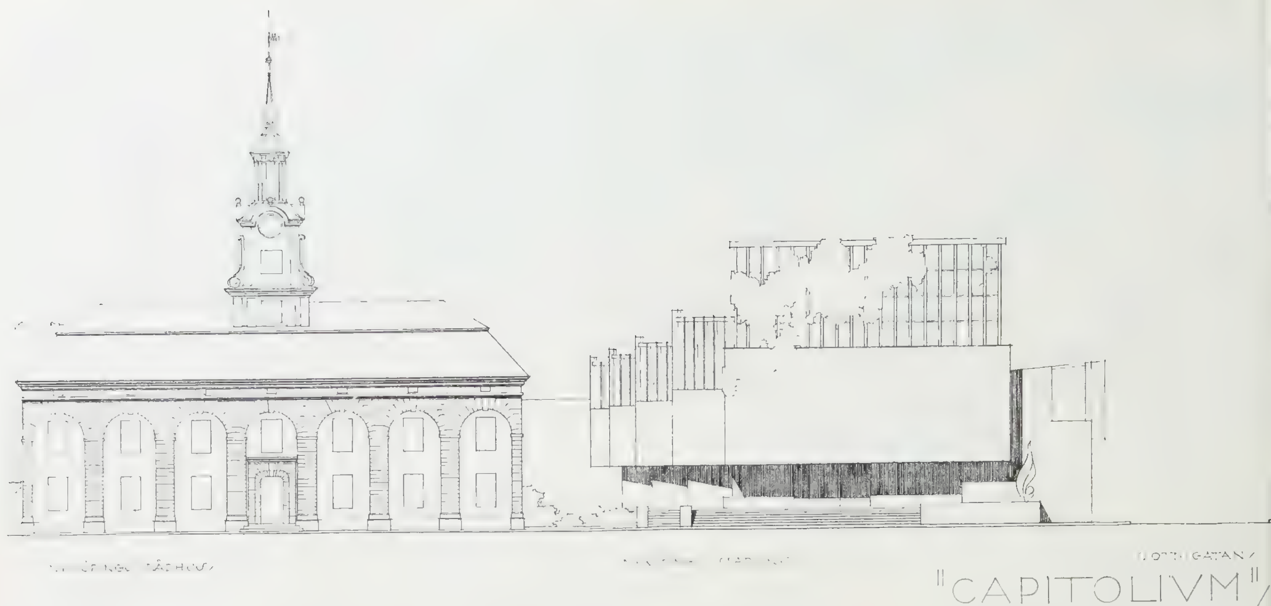
på papiret – kupler, der vil koste fra 60–200 dollars, og som kan overtrækkes med hærdende materiale som beskyttelse; med nye kupler i tankerne – kupler, der er flere miles i diameter, og som er i stand til at frembringe et tåleligt, kontrolleret „klima“ i fremtidsbyer i Antarktis, og med huse til rumrejser på sit tegnebord, huse, der kan skydes ud fra raketter og folde sig ud som paraplyer – nyder Fuller sit fuldstændige gennembrud.

Fuller's forklaring på hvad der er sket, er enkel. „Intet af mine tidlige projekter var „fejlslagne“, som så mange tænkte. Alle mine prototyper fungerede. Principperne i dem blev bevist. Men det er en komprehensiv planlæggers lod at foregribe begivenhedernes gang og at planlægge med øjet hæftet på en voksende industris tidstabel. Hvis De ønsker at vide, hvorfor så mange af mine ideer er gennemført nu, og hvorfor det var ugørligt at gennemføre dem i 1927, så er svaret dette: Vi har opnået forskningsresultater til en værdi af milliarder af dollars. Alt, hvad du behøver for at bringe goderne ud til hele verdens „ikke besiddere“, er kun forvisningen om, hvad du ønsker at gøre.“

Fuller har nu tre storvirksomheder, der arbejder i døgndrift. Ordrer til projekter og alle slags udkast regner ned over hans hoved fra den amerikanske industri, fra United States væbnede styrker og fra interesserede i andre lande, og dog er han stadig den amerikanske „maverick“, som holder sig selv fri af foretagender, der kun er ude på at tjene penge. „Hans teorier ligger på linje med Jules Vernes,“ sagde en bekendt om ham fornylig, „men hans livsmoral følger Emersons og Thoreaus traditioner.“

Han hverken ryger eller drikker – ikke fordi han har noget imod nogen af delene, men fordi han foretrækker at leve uden uvæsentlige ting. Han går aldrig med hat, og heller ikke med frakke, undtagen på meget kolde dage. Tid betyder intet for ham. Han kan i timevis sidde over en frokost, fortælle med mange omstændelige detaljer, tegne diagrammer og formler på dugen, indtil tjeneren får ham væk fra bordet.

Han lever på et eksistensminimum. Lige siden Fuller's lejlighed blev ødelagt ved en brand i juni 1959, har han været uden hjem af nogen art – han har levet i en kuffert, og har akcepteret rejselivet som permanent livsform. Han kan arbejde overalt – i restauranter, i venners lænestole eller bag rattet i sin franske bil. Mange af hans vigtigste ny-udkast er blevet til bag på kuverter og menukort. Hans eneste „kontor“ er et faldefærdigt lagerrum i Forest Hills.

Jean-Jacques Baruël og Paul Niepoort: *Konkurrenceprojekt tildelt 1. præmie. Façade mod Stora Torget, mål 1:500*

Nordisk konkurrence om stadshus i Nyköping, Sverige

Blandt nordiske konkurrencer samlede denne det hidtil største antal deltagere, idet ialt 146 forslag indkom. Det her gengivne projekt af arkitekterne Jean-Jacques Baruël og Paul Niepoort fik tildelt 1. præmie. Arkitekterne Thomas Landherr, Olli Parviainen og Georg Varhelyi fik tildelt 2. præmie. To 3. præmier tilfaldt henholdsvis arkitekt Ole Nielsen og arkitekterne Hans Borgstrøm, Bengt Lindroos og ingeniør Raoul Reining. Herudover indkøbtes fem forslag, tre svenske og to finske.

Uddrag af dommerkomiteens generelle bemærkninger. Slutbemærkningerne er særdeles aktuelle for arkitekturdebatten

Stora torget i Nyköping, vid vilket det nya stadshuset kommer att vara beläget, utgör som helhet en mycket värdefull arkitektonisk miljö och har genom sitt läge vid en av landets huvudtrafikleder blivit mycket välkänt. Uppgiften har därför till stor del gällt att infoga det nya stadshuset på ett riktigt sätt i denna känsliga miljö och att framförallt samordna den nya byggnaden med det på själva tävlingsområdet belägna gamla rådhuset. Stadshusets lokalprogram har en relativt måttlig omfattning och som planlösningsuppgift har tävlingen knappast erbjudit några större problem. Tävlingsområdet har också visat sig vara tillräckligt stort för att utan svårigheter rymma det nya stadshuset inklusive framtida tillbyggnader.

Resultatet visar att lösandet av miljöfrågorna varit den mest krävande sidan av uppgiften. Prisnämnden har också i sin bedömning tagit mycket stor hänsyn till hur miljöproblemet behandlats.

Flertalet har valt att utforma en byggnad med definitivt modernt formspråk. Däremot har många försökt att ernå en slags samordning med rådhuset genom att upprepa dess fasadrytm och proportioner. Detta tillvägagångssätt kan förefalla mycket naturligt, men resultaten härav har inte varit alltför övertygande. Som redan nämnts erhåller man lätt en torgfasad som får samma längd och höjd som rådhuset. Vissa tävlande synes uppenbart ha eftersträvat detta, men prisnämnden anser dock att detta icke är någon särskilt lättframkomlig väg då den leder till en slags arkitektonisk dualism, som är mycket olycklig, i all synnerhet om den nya fasaden är symmetriskt uppbyggd. Det synes därför bättre att ge byggnadsdelen mot torget andra mått och volymer än rådhuset och det är tänkbart att låta den nya byggnaden antingen underordna sig rådhuset eller att låta den dominera över detta. Det kan påpekes, att det knappast är motiverat att värdera rådhusets arkitektur alltför högt – det är väl i hög grad fråga om ett affektionsvärde men som sådant givetvis värdefullt nog. Prisnämnden har därför kommit till den slutsatsen att det kan innebära vissa arkitektoniska fördelar om stadshusets höjd mot torget överskrider rådhusets taklist, men att byggnaden i övrigt med fördel kan utföras i tre våningar i likhet med omgivande bebyggelse.

Genom det stora antalet förslag har tävlingen varit mycket belysande för de arkitektoniska strävandena i Norden i dag. Beträffande den yttre gestaltningen kan det stora flertalet förslag hänföras till någon av ett

antal skilda skolor och grupper, vilka här i korthet kan karakteriseras utan försök till värderingar.

Ett mycket stort antal förslag tillhör således en första grupp, som präglas av en „prefabricerad anonymitet". Exteriörerna består vanligen av glas, aluminium och emaljerad plåt i rutnät med stenklädda murskivor som kontraster. Fasaderna är ofta svårtolkade på grund av ett eftersträvat abstrakt ritningsmanér. Trots sin modernitet är det arkitektoniska uttryckssättet ofta redan konventionellt.

En andra grupp söker ernå helhetsverkan hos byggnadskropparna genom ett tätt och kraftigt vertikalt pelarsystem från mark till takfot. Pelarna, som sammanfaller med kontorsmodulen, föreslås ofta utförda i tegel. Även denna fasadkaraktär kan vara utpräglat opersonlig.

En tredje grupp, rätt sparsamt företrädd, hör hemma inom den organiska arkitekturen. Den kännetecknas av en livligare och friare gruppering och ett mer skulpturalt grepp om byggnadsvolymerna. Horisontal fasadutformning med fönsterband är vanligt förekommande. Träd och planteringar ingår ofta som en del i framställningssättet.

En fjärde grupp är av mer traditionelt märke. Både planer och exteriörer karakteriseras av en anspråkslös vederhäftighet. Ofta arbetar man med beprövade material. Fönster markerar sig som hål i mur, formspråket är enkelt, men också ofta torrt.

Slutligen utskiljer man en grupp „individualister" av utpräglat formalistisk inriktning, vilka söker det som är avvikande från de gängse uttryckssätten. Inspirationskällorna tycks för närvarande vara sentida italiensk arkitektur och möjligen även engelska och franska betongbyggnader med „brutalistiska" drag. I det expressiva formspråket förekommer inslag av jugend och förfunktionalism. Förslagen är ofta tekniskt diskutabla och, ännu så länge, omogna.

Efter slutförd bedömning beslöt prisnämnden att med *1:a pris* belöna förslaget nr 98 med motto „Capitolium".

Prisnämden anser att detta förslag på ett överlägset sätt löst problemet att utforma byggnaden så, att den både väl inpassar sig i den känsliga miljön och samtidigt hävdar sitt värde som stadshus.

Prisnämnden beslöt att föreslå att det med första pris belönade förslaget kommer till utförande.

Dommerkomiteens særlige bemærkninger om 1. præmieprojektet

Den allmänna planläggningen är utomordentligt skickligt och fantasifullt genomförd med elegant lösta hallar och kommunikationsleder och med vackra och rikt formade rumsvolymer. Samspelet mellan centralhallen och den rikt utformade gården kan särskilt framhållas. Byggnadsmassorna är säkert och skulpturalt fördelade. Särskilt är sammanhanget med torg och rådhus bra löst, där stadshuset skulle bli en dominant som aktivt samspelar med torgets övriga representativa byggnader. Stadshusets enkla och kraftfulla byggnadsmassor framhäver rådhusets arkitektoniska värden. Den relativt komplicerade uppbyggnaden medför ganska höga byggnadskostnader.

Uddrag af forfatternes beskrivelse til projektet

Stora Torget

St. Nikolai kyrka, Länsresidenset, Rådhuset och hörnbyggnaden Storgatan-Behmbrogatan („Apoteket") bildar tillsammen en plats i vilken Stadshusets torgfasad skall ingå som diagonal accent til kyrkan, som även utan „direkt torgfasad" med sin store byggnadskropp och sitt massiva torn har den för torgkaraktären dominerande silhuetten. Denna dominans styrkes ytterligare genom trädplanteringar ut mot Behmbrogatan. Om torgkaraktären skall fasthållas anser författarne det för en arkitektonisk nödvändighet att Stadshusets fasad mot torget, sessionssalen, får en höjd, som överstiger Rådhusets takprofil. Härmed uppnås även balans med Rådhusets torn.

En „Piazzetta" mellan Stadshus och Rådhus

En mindre tillbakadragning av Stadshusets torgfasad framhäver (frilägger) Rådhusets västra gavel och ökar förbindelsen mellan Stora Torget och den nya „Piazzettan". Denna är tänkt som en lugn och intim fotgängarplats med trädgårdskaraktär i kontrast till Stora Torget. Genom en svag terrassering bildas här stadens mötesplats. Yppig buskvegetation gör Piazzettan ägnad till vilplatser och som rastplats i lunchtimman.

Entréer och trafik

Huvudentré från Stora Torget, uppbördsentré från Slottsgatan-Västra Kvarngatan och socialvårdsentré från Behmbrogatan. En entréhall i bottenvåningen med utsikt över Piazzettan, och som översta terrass i denna, innehåller upplysning, vaktmästare, kapprum och toaletter och härinfrån fördelas den interna trafiken.

Biltrafik till Rådhuset kan komma fram till huvudentrén eller till uppbördsentrén, sistnämnda har anslutning till parkeringsplatsen vid Västra Kvarngatan. Denna parkeringsplats kan utvidgas med en eller två parkeringskällare (ytterligare 65 eller 140 parkeringsplatser).

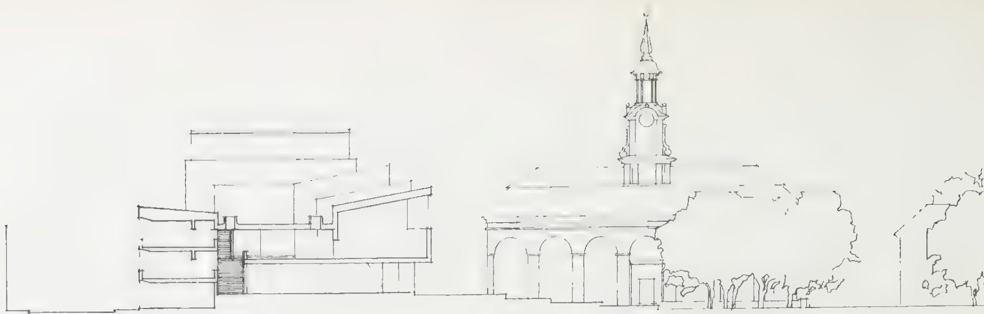
Sessionssalen

Ingång till sessionssalen är anordnad särskilt för stadsfullmäktige från ett förrum. För ordföranden och tjänstemännen finnes ingång direkt från kontoren. Åhörare och pressmän kan komma direkt från entréhallen till läktaren.

Intern funktion

Entréhallsnivån och sammanträdesrumsnivån ger genom halvplansförskjutning korta och lättorienterade förbindelseled till de 3 kontorsplanerna. Sammanträdesrummen ligger centralt i kontorsanläggningen både vertikalt och horisontalt.

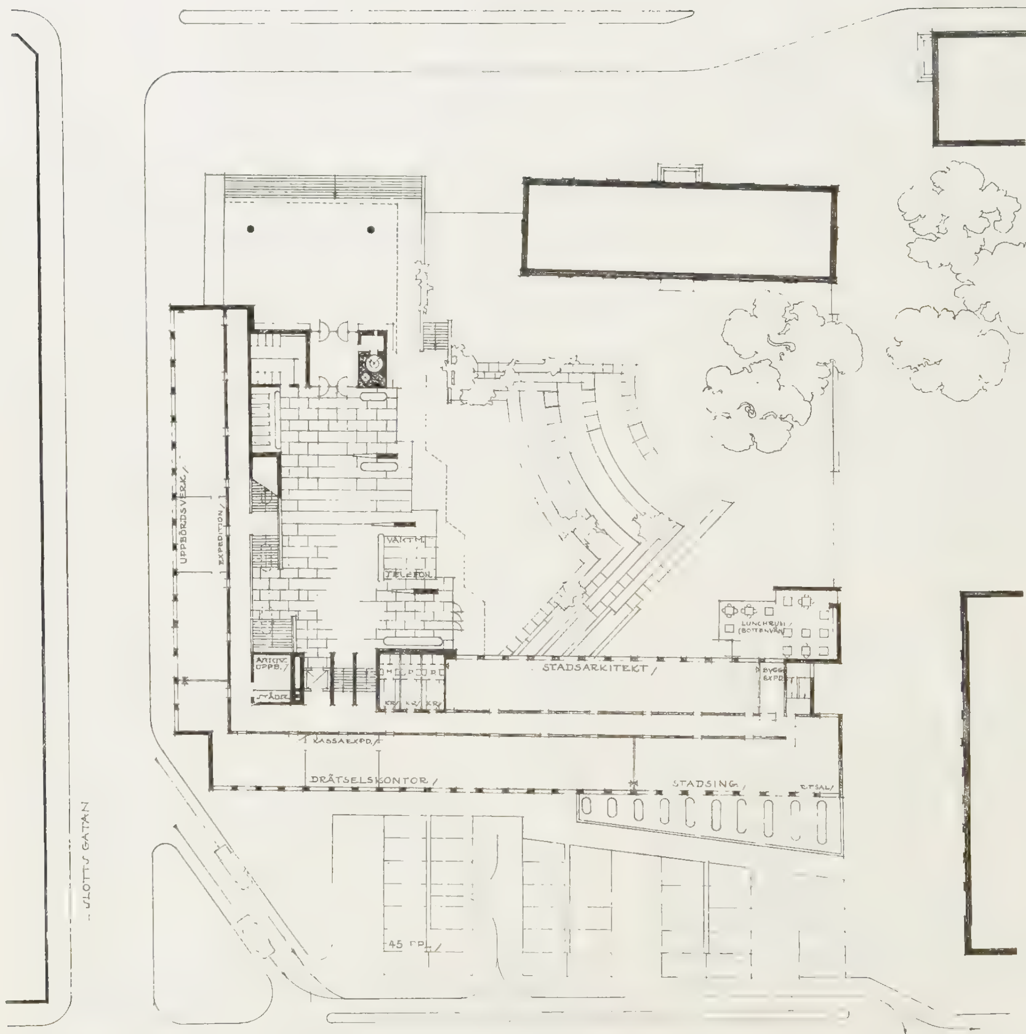
Ingångshallen till sammanträdesrummen störes inte av trafik till och emellan kontorslokalerna, som i en sammanhängande rad har sina särskilda korridorer.

Snit i kontorhus, entréhal og møderum.
Mål 1 : 800

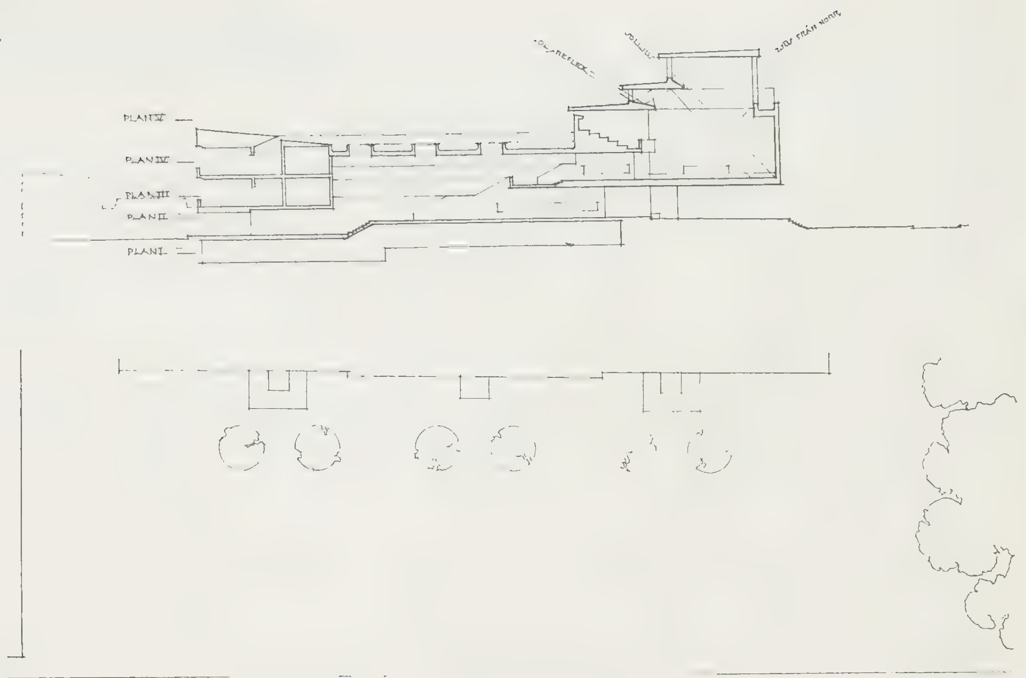

STORA TORGET

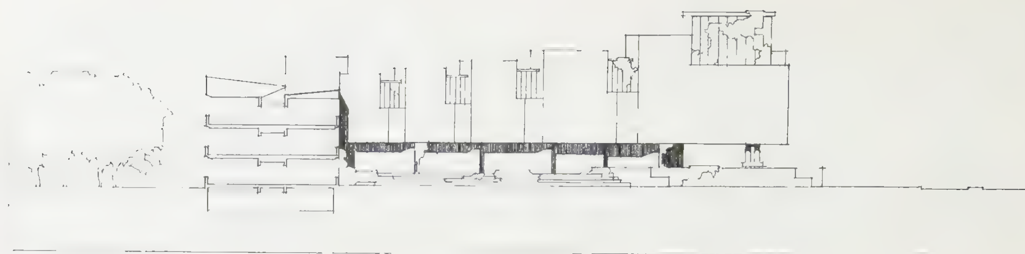

Entréhalsniveau og amfiteatralsk mødeplads
Mål 1 : 800

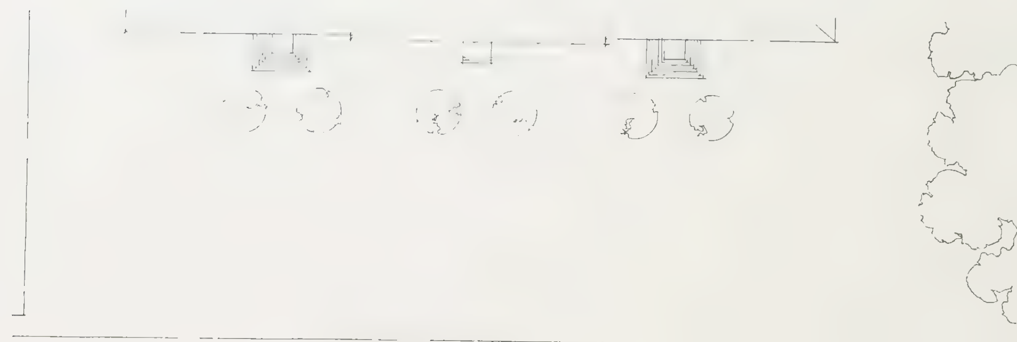
it i kontorhus, entréhal og
sionssalen med tilhørerbalkon.
ål 1:800

Mødesale og kontorer.
Mål 1:800

Snit i kontorhus og façade af mødesale og sessionssal. Mål 1:800

Sessionssal og tagplan. Mål: 1:800

Noter

Landsbyggeloven

Boligministeriet har gennem et cirkulære mindet amtsrådene og kommunalbestyrelserne om, at en ny byggelov for købstæderne og landet træder i kraft den 1. april 1961. Kun København og Frederiksberg omfattes ikke af denne lov, der indeholder grundlæggende og principielle bestemmelser om reguleringen af byggeriet. Den skal suppleres med et bygningsreglement og kommunale bygningsvedtægter. Reglementet vil af boligministeriet blive udsendt senere på året.

De fleste arkitekter vil på et eller andet tidspunkt have stiftet bekendtskab med Københavns byggelov og vil derfor næppe finde det vanskeligt at orientere sig i den nye landsbyggelov. Idealerne er de samme – at sikre lys, luft og opholdsarealer i bebyggelsen. Også muligheden for at udøve en vis arkitektonisk censur er indeholdt i den nye lov. Det er en bestemmelse af stor teoretisk og uden praktisk værdi.

Selvom de to love med hensyn til visse detaljer er afvigende, er der ikke tale om nye tendenser. Det revolutionerende ligger i selve den omstændighed, at der bliver ensartede bestemmelser for hele landet. Tænk at det har skullet vare så mange år, at få gennemført en sådan selvfølgelighed.

Da man må antage, at de fleste kommuner allerede nu vil skele til den nye lov ved behandlingen af byggesager, bør arkitekterne snarest anskaffe sig et eksemplar til nærmere studium (Lov nr. 246 af 10. juni 1960).

Godkendelse af typehuse

Boligministeriet har udsendt et cirkulære om godkendelse af hustyper. (Se *Arkitekten* nr. 17 side A 666). Blandt de småhuse, der i de seneste år har været bragt på markedet under navnet typehuse, har mange været meget mangelfuldt projekterede. Det er selvfølgelig til skade for typehusideen og for de arkitekter, der har investeret et stort arbejde i udviklingen og gennemprojekteringen af typehuse. Meningen er jo netop gennem typiseringen, at kunne fordele de store projekteringsomkostninger på mange huse, så der kan tilbydes et bedre produkt til normalt honorar.

Blandt den grundige projekterings mange fordele skulle også være en hurtigere behandling af byggesagen hos myndighederne. Når de har godkendt en type, må senere byggesager med samme type kunne få en let og hurtig gang.

Boligministeriets cirkulære åbner adgang for en sådan hustypegodkendelse. Men som rimeligt er, stiller man visse minimumskrav til projektet.

Det er et overordentligt betydningsfuldt skridt imod en sanering af begrebet *typehus*. Kravene er ikke mere vidtgående, end at de bedst projekterede af de eksisterende typehuse vil kunne godkendes. Selvfølgelig opfylder det projektmateriale, der er udarbejdet af arkitekternes eget typehuskontor kravene og mere til. Blandt andet indgår der i disse projekter mængdeberegninger. Det har boligministeriet desværre ikke stillet som et ubetinget krav for godkendelse af en hustype.

Det kan iøvrigt anbefales alle, der beskæftiger sig med småhusbyggeri, at anskaffe et sæt af typehuskontorets materiale, enten til direkte brug eller som vejledning ved udarbejdelse af egne projekter.

Statsbyggeri og biler

Boligministeriet har til ministerier og styrelser, der beskæftiger sig med statsbyggeri, sendt en redegørelse om garagering og parkering.

På baggrund af den stadig stigende anvendelse af motorkøretøjer og de dermed følgende krav om tilvejebringelse af parkeringsarealer og garageanlæg har boligministeriet over for finansministeriet rejst spørgsmålet om, i hvilket omfang der i forbindelse med projekteringen og gennemførelsen af byggeri omfattet af loven om statens bygningsvæsen kan projekteres og i byggeudgifterne medregnes beløb til indretning af parkeringsarealer og garageanlæg ved nybygninger, ombygninger og tilbygninger ved statens ejendomme.

Finansministeriet har på foranledning heraf tiltrådt, at der i forbindelse med statsbyggeri projekteres offentlige parkeringsarealer svarende til de kommunale bygningsmyndigheders krav, og at der ved opførelse af boliger i forbindelse med statsbyggeri indrettes garager i et omfang svarende til, hvad der kræves ved statsstøttet og andet privat boligkompleksbyggeri.

Som vejledning oplyses det, at nogle kommuner for tiden kræver indrettet mindst en parkeringsplads pr. 100 m^2 bruttoerhvervsareal. I øvrigt må opmærksomheden henledes på, at der må tilvejebringes et efter forholdene passende parkeringsareal såvel til de beskæftigede som til udefra kommende personer med vogn.

Hvor der i forbindelse med et statsbyggeri planlægges opførelse af boliger for de ved institutionen beskæftigede, bør der efter boligministeriets opfattelse projekteres således, at der kan tilvejebringes mindst 1 garage for hver 5 lejligheder i etagebyggeri, samt henstillingsplads (parkering) for mindst et tilsvarende antal vogne. Ved parcel- og rækkehusbebyggelser bør projekteres således, at der i hvert fald på et senere tidspunkt er mulighed for placering af mindst én garage for hvert hus.

Sølvsmeden Inger Møller hædret

Sølvsmeden *Inger Møller* har fået tildelt sølvsmeden *Kay Bojesens* mindelegat.

Det er første gang, at dette legat uddeles på Kay Bojesens fødselsdag. Det er stiftet af fru *Erna Bojesen* i tilknytning til den Den Permanente og kan tildeles en kunstner eller en kunsthåndværker, der – uden at arbejde med øjeblikkelig fordel for øje – fremstiller god, fornuftig brugskunst til hverdag eller fest, eller til en af Den Permanente's medarbejdere, der i sit virke har vist særlig forståelse for den gode brugskunst.

Legatbestyrelsen består foruden fabrikant *Søren Hansen* af Den Permanente's direktør, arkitekt *Esbjørn Hiort* og af virksomhedens tidligere direktør *Asger Fischer.*

Inger Møller blev uddannet som sølvsmed hos Georg Jensen, hvor også Kay Bojesen fik sin uddannelse. Efter sin læretid oprettede hun eget værksted i København i 1922, og hun har været medlem af Den Permanente gennem mange år.

Hun har med hæder deltaget i en lang række udstillinger bl. a verdensudstillingen i Paris i 1925 og 1937, World's Fair i New York 1939, Dansk Kunsthåndværk i Stockholm i 1942 og 1950, vandreudstillingen Design in Scandinavia i U. S. A. 1954–57 og i sølvudstillingen i Danmarks Hus i Paris 1955. Endvidere har hun deltaget i Triennalen i Milano såvel i 1951 som i 1957 – begge gange belønnet med bronzemedalje.

Også til den kommende store danske udstilling på Metropolitan museet i New York til efteråret er der udtaget et par karakteristiske arbejder af Inger Møller.

Inger Møllers produktion af korpusarbejder og smykker har gennem årene ikke været særlig stor, men den har til gengæld været præget af en sjælden kunstnerisk lødighed.

Som alle Georg Jensens elever videreførte hun efter sin læretid hans dekorative sølvstil i sine første personlige arbejder, men ligesom Kay Bojesen frigjorde hun sig i 30'erne for skønvirketidens idealer og søgte frem til en funktionelt betonet, stærkt forenklet sølvstil, som hun siden er forblevet tro.

Hendes korpusarbejder repræsenterer indenfor moderne sølv den funktionelle tradition, som er noget bærende indenfor dansk kunsthåndværk, og som er særlig betydningsfuld i en tid, hvor det overfladiske modepræg gør sig stadig stærkere gældende.

International arkitektbegivenhed i København

Union Internationale des Architectes, arkitekternes verdensorganisation, ledes af en exekutivkomité med professor Hector Mardones Restat (Chile) som formand og Pierre Vago (Paris) som generalsekretær.

Fra 5.–11. september er de nordiske arkitektforbund vært for executivkomiteen ved dens årlige møde. D.A.L. er arrangør af mødet, der finder sted i København. Man skal bl.a. drøfte tilrettelæggelsen af kongressen i London til næste år.

De godt tyve medlemmer af komiteen kommer fra alle egne af kloden, bl.a. kommer professor Tscumi fra Svejts, Pavel Abrossimov fra Moskva, Henry S. Churchill fra Philadelfia, Corona Martin fra Mexico, Kunio Maekawa fra Tokio og Pier Luigi Nervi fra Rom.

Som det er sædvane benytter den meget repræsentative forsamling lejligheden til at se på værtslandets arkitektur og hilse på kolleger. D.A.L.s sekretariat har derfor tilrettelagt et stort program med exkursioner og receptioner i pauserne mellem forhandlingerne.

Blandt de mange arrangementer er en reception på Københavns rådhus, hvor overborgmesteren tager imod, receptioner på Akademiet og i Byggecentrums nye hus.

Mange af gæsterne er kendt som fremragende arkitekter. Sekretariatet vil derfor forsøge at arrangere et medlemsmøde, hvor nogle af komiteens medlemmer fortæller om egne arbejder.

Nordisk styrelsesmøde i København

Den 10. og 11. september mødes repræsentanter for de nordiske arkitektforbunds styrelser i D.A.L.s lokaler i Bredgade. Et par af de faglige og mere selskabelige arrangementer kan derfor blive fælles for de to møder. Iøvrigt vil man bl.a. drøfte de nordiske forbunds deltagelse i U.I.A.s arbejde. Desuden er der på dagsordenen en drøftelse af konkurrencereglerne for nordiske arkitektur- og byplankonkurrencer.

U.I.A. - kongres i London, 1961

Som bekendt er D.A.L. medlem af den internationale arkitektunion, U.I.A., hvis kongresser derfor er åbne for danske arkitekter.

Den næste U.I.A.-kongres finder sted i London fra d. 3.–10. juli, 1961. Emnet er: Ny teknik og materialer – deres indflydelse på arkitekturen. Blandt foredragsholderne er Henry Russell Hitchcock (U.S.A.) og Luigi Nervi (Italien). I forbindelse med kongressen arrangeres excursioner, udstillinger, receptioner o.s.v. Deltagerafgiften er £ 18.00. Udførligt program med blanketter for tilmeldelse og hotelreservation vil fremkomme senere.

Det ny Byggecentrum

Den 16. august indviede Byggecentrum sit nye hus, der er tegnet af Eva og Nils Koppel. Fra hjørnet af Gyldenløvesgade og Nyropsgade vil omfattende byggeinformation i den kommende tid blive dirigeret ud til alle landets byggefolk.

Men i forvisning om, at mange af byggeriets folk og andre byggeinteresserede også vil søge mod Byggecentrum, har man i det nye hus afsat rigelig plads til det lokale informationsarbejde, bl. a. en stor byggematerialeudstilling og en foredragssal. Ved indvielsen fremhævede formanden for Byggecentrums bestyrelse, civilingeniør P. Kerrn-Jespersen, det stigende behov for information som følge af den byggetekniske udvikling. Ingen enkelt person kan længere have fuldt overblik over de mange tekniske nyheder og materialemuligheder. En hel institution står nu som indsamler af en vidtspredt specialviden. Den enkelte, der søger viden, skal kunne finde den på èt sted.

Kerrn-Jespersen mindede om, at Byggecentrum var et barn af Akademisk Arkitektforening og takkede arkitekterne for den beredvillighed, hvormed de havde overdraget institutionen til det nye Byggecentrum.

Indvielsestalen blev holdt af boligminister Carl P. Jensen, der især pegede på nødvendigheden af at finde frem til mere effektive byggemetoder. Ministeren så hen til Byggecentrums medvirken i byggeriets rationalisering.

Byggecentrums hus vil senere blive nærmere omtalt.

Om den miljømæssige baggrund

Jarl Hegers indlæg *Angående ridderslag* i *Arkitekten nr. 17* var illustreret med et billede af nogle af Kjærholms møbler og et billede, der viste udsnit af en menneskeskare. Billedteksten lød: *Siger de hinanden noget – eller er den miljømæssige baggrund for stor?* Der skulle imidlertid have stået *afgrund* i stedet for *baggrund*.

Ny bygningsinspektør på Carlsberg

Bygningsinspektør *Jens Olsen* har efter 40 års tjeneste taget sin afsked fra Carlsberg Bryggerierne på grund af alder, og Bryggeriernes direktion har udnævnt arkitekt *H. A. Danholt Hansen*, M.A.A., til hans efterfølger.

Tre træ-præmier til arkitektstuderende

Træbranchens oplysningsråd har uddelt tre præmier til arkitektstuderende for fortjenstfuld indsats i opgaver med konstruktioner i træ. Finn Sønderbæk Christensen, Knud Rasmussen og Bente Lund, alle studerende ved Kunstakademiets Arkitektskole, har hver fået 500 kr.

Konkurrencen om Haukeland sygehus

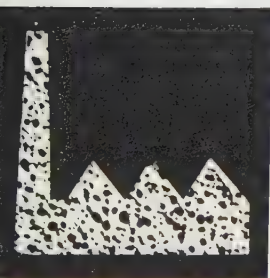
I konkurrencen om udbygningen af universitetshospitalet i Bergen er 1. præmien blevet tildelt arkitekterne Gunnar Krohn og E. Hartvig Rasmussen. 2. præmien tilfaldt arkitekt Jørgen Maglebye. 3. præmien blev tildelt svenske arkitekter og to norske forslag blev indkøbt. Der var til konkurrencen indkommet ialt 40 forslag, heraf ca. 8 danske.

Arkitektudflugt til Triennalen og Ronchamp

Arkitektforeningerne arrangerer i september (afrejse d. 23. september) en tur til Triennalen i Milano med en afstikker fra Basel til Le Corbusier's kapel i Ronchamp og besøg i Audincourt med Fernand Leger's fresco'er samt til nogle af de romanske kirker i området. Under det tredages ophold i Milano bliver der tillige arrangeret busture til moderne byggeri. På tilbagerejsen gøres der et tredages ophold i Zürich, hvor der bliver anledning til at studere moderne svejtsisk byggeri. Prisen bliver godt 800 kr. (excl. ligge- eller sovevogn og excl. fortæring på turen til og fra Svejts). Deltagerantallet vil blive begrænset. Sekretariatet, Minerva 1290, modtager meget gerne forhåndsanmeldelser.

vi slider 20 tons jernstykker op pr. måned . . .

Den ensartede kvalitet, som er et særkende for Gasbeton, opnåes bl. a. gennem en finmaling af sandet. Hertil bruger vi jernstykker, som hældes i sandmøllen og knuser sandkornene, indtil de har opnået en finhed svarende til cement. Hver måned forbruges 20 tons jernstykker – også et udtryk for den stadig voksende produktion.

der er teknik og viden bag GASBETON

/S DANSK GASBETON, CODANHUS, GL. KONGEVEJ 60, KØBENHAVN V. TELEFON CENTRAL 9575

ledes at man ved valg af kriterier og bestemmelser herfor primært har lagt vægt på deres betydning i relation til det færdige produkt.

Udvalget er naturligvis klar over, at en opgave af denne art, hvori mangfoldige ukendte faktorers sammenspil giver utallige muligheder for kombinationer af fejl og ejendommeligheder i det opskårne træ, vil kunne søges løst på mange forskellige måder og ud fra de forskellige synspunkter. Dette betyder igen, at man imødeser, at forslagene kan blive genstand for megen diskussion, hvoraf man håber at få belyst problemerne endnu klarere end hidtil. Man vil være taknemmelig, såfremt man i fagkredse, tidsskrifter o. lign. vil tage forslagene og de dertil knyttede problemer op til drøftelser.

Ændringsforslag eller kommentarer til forslagene bedes *inden 1. januar 1961* indsendes til: Dansk Standardiseringsråd.

Standardiseringsudvalget for døre og vinduer har gennem Komiteen for Byggestandardisering afgivet beretning med tilhørende forslag til Dansk Standard for:

Énfløjede indvendige døre af træ, mål, detaljer, beslåning m. m.

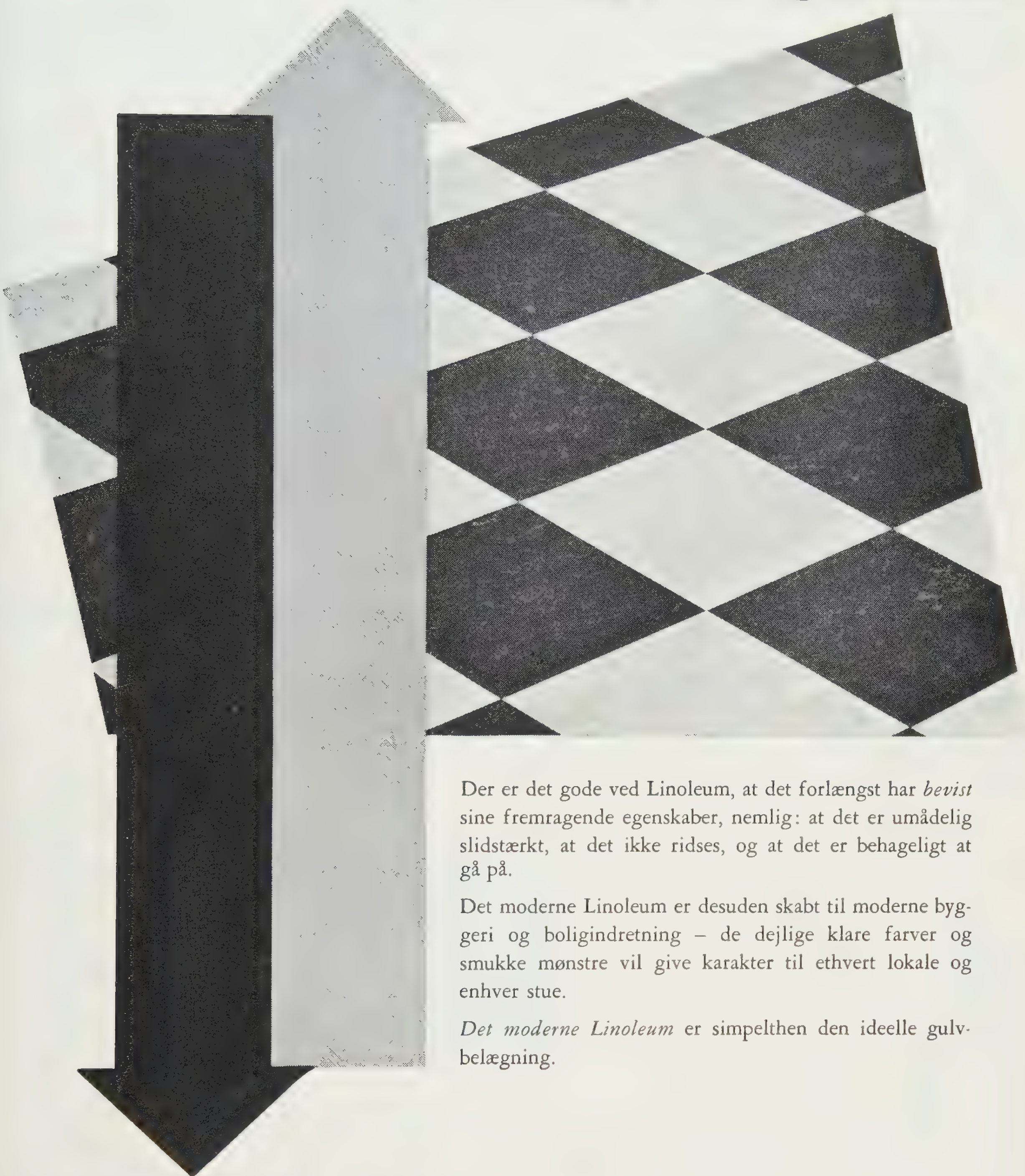
Forslaget må for det første betragtes som en ajourføring af den i 1948 udgivne DS 12: Dørmål (2. udg.) som ikke er i fuld overensstemmelse med de principper for koordinering af mål, der er gennemført ved udsendelsen af DS 1000. Faste Højder og DS 1010: Modulordning for Byggeindustrien. Det nu foreliggende forslag er på alle punkter bragt i fuld overensstemmelse med de nævnte principstandards, hvilket bl. a. også har til følge, at døre efter forslaget også vil kunne anvendes direkte i de mange lande, som er gået ind for anvendelsen af modulordningens principper.

Herudover har udvalget fundet tiden moden til en standardisering på dette område, der rækker ud over fastlæggelsen af målene, bl. a. vedrørende kvalitetsbestemmelser, karmprofilering, beslåning etc. Disse bestemmelser og forskrifter er udformet således, at de kan danne et mere entydigt grundlag end man hidtil har rådet over, såvel ved den traditionelle håndværksprægede fremstilling af døre, som ved en forventet fremtidig overgang til fremstilling og levering af færdigbeslåede døre i karm.

Forslaget bryder i flere henseender med normal praksis, bl. a. har man foreslået karmtykkelsen forøget og underkarmen udført med løs slidliste, ligesom der kun tænkes standardiseret én karmdybde, således at tilpasningen til forskellige vægtykkelser sker ved løse tilsætninger.

Alle kommentarer eller ændringsforslag bedes *inden 1. oktober 1960* tilsendt: Dansk Standardiseringsråd.

Linoleum har bevist sine fremragende egenskaber

Der er det gode ved Linoleum, at det forlængst har *bevist* sine fremragende egenskaber, nemlig: at det er umådelig slidstærkt, at det ikke ridses, og at det er behageligt at gå på.

Det moderne Linoleum er desuden skabt til moderne byggeri og boligindretning – de dejlige klare farver og smukke mønstre vil give karakter til ethvert lokale og enhver stue.

Det moderne Linoleum er simpelthen den ideelle gulvbelægning.

Linoleum

-tidens gulv

A 715

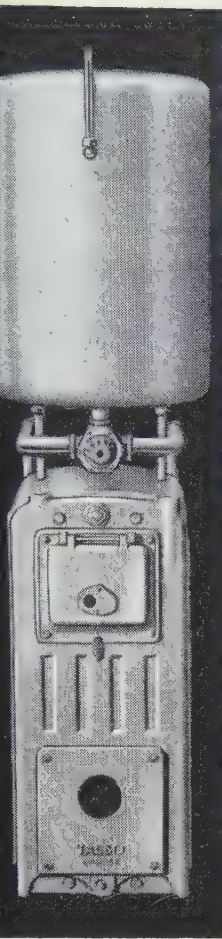
Standardiseringsudvalget for døre og vinduer ha gennem Komiteen for Byggestandardisering afgive beretning med tilhørende forslag til Dansk Standarc for:

Vinduer af træ, modulmål, hulmål og karmydermå
Forslaget danner en naturlig fastsættelse af det arbejde, der allerede er gennemført vedrørende standardisering af vinduer, idet en produktion til lager af de typer, som allerede foreligger standardiserede Normalvinduer af træ: DS 1006 – 1009 incl. vil forudsætte fastlæggelsen af entydige, alment anvendelige mål, og dette har naturligvis samme betydning for produktion af patenterede eller lign. vinduestyper, som ikke er standardiserede.

Forslaget, som fortrinsvis har gyldighed for etageboligbyggeri, er dels baseret på de af Statens Byggeforskningsinstitut i forbindelse med anvisning 22: Normalvinduer af træ gennemførte undersøgelser af normalvinduers mål, dels på de mål, som patent vinduer o. lig. hyppigst bliver fremstillet i. Disse mål er derefter bearbejdet under hensyntagen til principperne i DS 1010: Modulordning for byggeindustrien, således at de standardiserede vinduesmål umiddelbart vil kunne indpasses i modulbyggeriet såvel af murværk som andre konstruktioner ligesom vinduer også i ret betydeligt omfang vil kunne anvendes i de mange øvrige lande, som har accepteret modulordningens principper.

Forslaget omfatter ret få målvarianter, hvilket betyder, at man må se i øjnene, at disse målvarianter kun vil dække en del af byggeriets behov. Denne indskrænkning har været nødvendig for at muliggøre en rationel produktion til lager. Men da målene samtidig er således valgt, at størstedelen af byggeriets forbrug af mindre vinduer skulle kunne dækkes heraf, har udvalget fundet denne indskrænkning acceptabel.

Kommentarer, ændringsforslag ell. lign. bedes *inden 1. oktober 1960* indsendt til: Dansk Standardiseringsråd. Vesterbrogade 1, København V.

Tasso kedel-UNIT

...det ideelle eet-plans anlæg

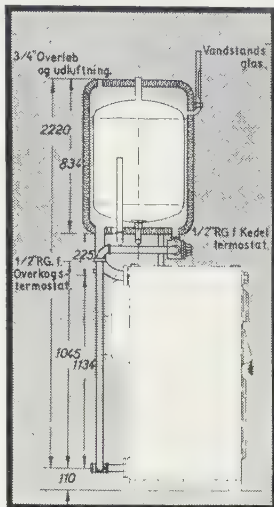
STÆRKT FORENKLET KONSTRUKTION MED 4 AFGØRENDE FORDELE:

1. Tager kun den halve plads. Den kombinerede 120 l varmtvands- og 12 l ekspansionsbeholder er monteret lodretstående på toppen af kedlen ... fylder ikke op i fyrrummet.

2. Kan monteres på den halve tid! Leveres i 2 dele – kedel og kombineret varmtvands- og ekspansionsbeholder – lige til at sætte sammen. Intet tilpasningsarbejde ... intet besvær med vægfæste.

3. Forsynet med TASSO shuntventil, der giver anlægget en særlig høj varmtvandskapacitet. Ledepladen ved koldtvandsindløbet muliggør tapning af store mængder brugsvand uden væsentlig temperaturfald.

4. Økonomisk. Billig i anskaffelse og montering ... ekstra økonomisk i drift ... lang levetid. Den kompakte konstruktion reducerer varmetabet til et minimum, og shuntventilen sikrer største effekt, både ved sommer-, overgangs- og vinterfyring.

TASSO SHUNTVENTIL -

anlæggets kerne – har tre indstillinger og hul aksel for evt. montering af oliefyrstermostat ... sørger for effektiv kontrol af fremløbstemperaturen.

Vinter = V.
Fremløbstemperatur = brugsvandstemperatur, hele anlægget åbent for cirkulation.

Overgangstid = O.
Kedelvandet opblandes efter at have passeret varmtvandsbeholderen. Brugsvandstemperatur 15–20° højere end fremløbstemperatur.

Sommer = S.
Hele radiatorsystemet spærret. Kedelvandet returnerer på selvcirkulation efter at have passeret varmtvandsbeholderen.

– kan monteres på enhver TASSO-KEDEL fra 1,3–4,9 m².
Rekvirer yderligere oplysninger – herunder officiel prøverapport fra Danmarks tekniske Højskole.
Leveres gennem grossister og installatører i centralvarmebranchen.

TASSO ODENSE

KEDEL- OG RADIATORFABRIKEN . TLF. (09) 13 29 11
SALGSKONTOR I KØBENHAVN: TLF. CENTRAL 3379

Det er en betryggende følelse at kunne anbefale

GILBARCO

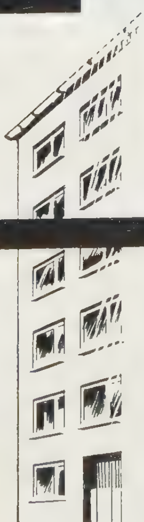
oliefyr

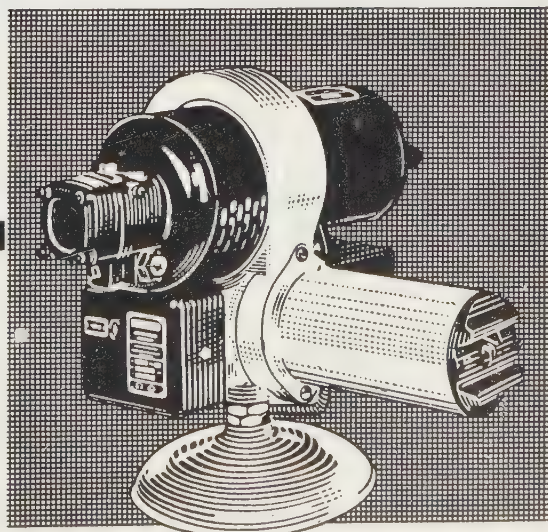
Det er rart at vide, at det oliefyr, De som sagkyndig går ind for, vil kunne leve op til klienternes forventninger. Tilfredse kunder fortæller det til andre ... og det er den form for anbefaling, der skaber good-will og tillid.

GILBARCO oliefyr har bestået sin prøve i mere end 25 år og er i dag landets mest solgte. Der findes et GILBARCO oliefyr til ethvert anlæg.

Vor GILBARCO-afdeling er med glæde parat med alle oplysninger.

Meddelelser fra
DANSKE ARKITEKTERS LANDSFORBUND
Bredgade 66, København K
Telefon *Minerva 1290

Adresseforandringer

Nielsen, Johannes, fra Vordingborg til København, *ny bolig og tegnestue:* Støvnæs Allé 50, NV, tlf. 60 17 91.

Rasmussen, Erik, *bolig* fra Erdalsvej 24, Glostrup til Mellemtoftevej 34, Glostrup, *tlf.* uændret.

Sleiborg, Hans Peter, *bolig og tegnestue* fra Aggersborggade 3, Ø til H. C. Ørstedsvej 14, V, *tlf.* Vester 8671.

Sørensen, John, *bolig og tegnestue* fra Geelsvej 11, Holte til Gylfesvej 10, Viborg, *tlf.* Viborg 3280.

Thomsen, Vibeke Fischer, *bolig og tegnestue* fra Buskager 16, Vanløse til Milnersvej 22, Hillerød, *tlf.* Hillerød 3701.

Tornøe, Caspar, *bolig* fra Håvaldsvei 7 b, Abildsø, Oslo til Landingsveien 9, Holmen, Oslo.

Østergaard, Finn B., *bolig* fra Søborg Torv 2, Søborg til Lindehøjvej 41, Birkerød, *tlf.* Birkerød 2755.

72.01

RIDDERSLAG OG ÆSELSPARK

Diskussion om Politikens arkitekturmedarbejder, Svend Erik Møllers anmeldelser af Tårnby Rådhus, SAS-huset og den nye lufthavnsbygning. Indlæg af Poul Erik Skriver, Jarl Heger, Svend Erik Møller, Jens Møllerup og Halldor Gunnlögsson.

Arkitekten nr. 17/1960 side 281

06.063: 712.26/725.299.8: 725.71

KONKURRENCE OM HAVEANLÆG OG PAVILLON FOR CERES BRYGGERIERNE

Offentlig idékonkurrence for Ceres bryggerierne i Horsens. De tre præmierede og to indkøbte forslag gengives med dommerkomiteens betænkning. 1. præmie: Arkitekt Henning Larsen, M.A.A. 2. præmie: Arkitekt Mogens Prip Buus. 3. præmie: Arkitekterne Leif Damgaard og Jørgen Møller, M.A.A. Indkøb: Arkitekt Steen Estvad Petersen. Indkøb: Arkitekt Erik Lerbech-Sørensen, M.A.A. med havearkitekt Ronald Lund som medarbejder.

Arkitekten nr. 17/1960 side 283

06.063: 725.89

KONKURRENCE OM IDRÆTSANLÆG

Offentlig idékonkurrence om fælles idrætsanlæg for Nørresundby og Sundby-Hvorup kommune. De tre præmierede forslag samt dommerkomiteens betænkning gengives. 1. præmie: Arkitekterne Torben Poulsen og Jacob Blegvad med Paul Hvass, Svend Høgsbro, jr. og Milling Rasmussen som medarbejdere. 2. præmie: Arkitekterne Hans Henrik Olrik og Mogens Clausen. 3. præmie: Arkitekt Svend Toft Jacobsen i samarbejde med havearkitekterne Reynir Vilhjamson og Andreas Brun.

Arkitekten nr. 17/1960 side 289

725.4: 721.011

PLANLÆGNING AF INDUSTRIANLÆG
Af civilingeniør N. J. Manniche

Denne artikel om decentralisering af industrien er den fjerde i rækken af artikler om planlægning af industrien. I *Arkitekten* nr. 9, 10 og 11/60 bragtes tre artikler om transport- og lagerproblemer i industrien.

Arkitekten nr. 17/1960 side 293

LEJLIGHED SØGES

Boligsøgende. Ungt nygift par – studerende på akademiet og kunsthåndværkerskolen – søger billig lejlighed (1½-2 vær.), gerne indenfor de gamle bydele eller på broerne. Billet mrk. 1001 til *Arkitekten*, Nyhavn 43, K.

STILLING SØGES

Licensed California architect, age 34, with own practice seeks temporary employment with outstanding Copenhagen firm starting september, for approximately 6 months, is experienced in hotel institutional and recidential work. Contact Danske Arkitekters Landsforbund. *Theodore T. Boutmy* – A.I.A. (U.S.A.).

STILLING TILBYDES

Arkitekt, der kan arbejde selvstændigt med opgaver indenfor byggeri, og som er interesseret i industriel formgivning, søges snarest. *Erik Herløw og Tormod Olesen*, Toldbodgade 73, K. BY. 6900.

Arkitekt-konduktør (30–35 år), der kan påtage sig henholdsvis detailprojektering og tilsyn, søges snarest. **Yngre arkitekt med god tegnefærdighed** søges ligeledes snarest til skitsering og projektering. Løn efter kvalifikationer. *Poul C. Poulsen*, Elverdalsvej 10, Højbjerg. Telefon Århus 7 11 77.

Arkitektmedarbejdere. Til projektering af større boligbyggerier i København søges et par yngre arkitekter. *Hauge & Kornerup-Bang*, Østerbrogade 4, Ø. Telefoe ØB. 1720, 4545.

2 dygtige og erfarne medarbejdere søges snarest til interessante og varige opgaver (stormagasin, sygehus, banker m.m.) *E. Glahn, N. J. Dam* og *K. Dirckinck-Holmfeld*, arkitekter M.A.A., Boulevarden 9, Aalborg. 3 20 00.

Arkitekturmodeller
Holger Sylvest Hansen
Tlf. Birkerød 2387

Tegnestueservice for arkitekter. *H. Nannestad*, arkitekt M.A.A. Telefon Farum 506.

DUPLIKERING

Byggebeskrivelser, referater og renskrivning af statiske beregninger. Duplikeringsbureauet **Dania**, Minerva 428.

Referatkort til nr. 18

06.063:725.82(43)

TEATER I DÜSSELDORF
Af Richard Neutra

Fra konkurrencen om et teater i Düsseldorf gengiver vi her den amerikanske arkitekt Richard Neutras præmierede projekt med arkitektens egen beskrivelse.

Arkitekten nr. 18/1960 side 301

92(F)

BUCKMINSTER FULLER'S GENNEMBRUD
Af Robert W. Marks

Forfatteren skriver om Buckminster Fullers arbejder og om anerkendelsen af hans teorier, der har ført til, at et stort antal arbejder af Fuller er blevet realiserede i de seneste år.

Arkitekten nr. 18/1960 side 306

06.063:725.13(485)

KONKURRENCE OM STADSHUS I NYKÖPING

Fra den nordiske konkurrence om et stadshus i Nyköping, Sverige, gengives her 1. præmie-projektet af arkitekterne Jean-Jacques Baruël og Paul Niepoort.

Arkitekten nr. 18/1960 side 310

Sådan siger de andre

I Politikens kronik den 26. juli skrev direktør, cand. polit. Ni Hoff om industriens placering. Vi citerer:

Hvor skal jeg parkere min fabrik?

Biler må ikke henstilles langs kantstenen på de b færdede strøg, men skal anbringes på særlige pa keringspladser. Industrivirksomheder må heller ikk placeres hvor som helst: i de velplanlagte byer hen vises de til industrikvartererne, de industrielle servic stationer, der byder på betjening med vand, kraft o afløb, transportfaciliteter og trafikforbindelser – og øvrigt giver adgang til „fri udblæsning" – albueru i hele det omfang, som industri sætter pris på.

Stort set er det dog endnu kun de større byer, de har den slags „stationer". I småbyerne og på det åbn land optræder de kun sporadisk, og for landet so helhed gælder det, at mange virksomheder stadig bli ver „henstillet" mere eller mindre tilfældigt både p „hovedstrøg" og i „sidegader".

Parkeringsbilledet bør vist næppe strammes yde ligere. Mellem en industrivirksomhed og et moto køretøj er der f. eks. den forskel, at køretøjet trod sin større bevægelighed er en død genstand, meden en virksomhed er noget levende, en organisme snarer end et maskineri. Det viser sig bl. a. gennem virksom hedens forhold til det miljø, hvori den lever. Den in dustrielle organisme stiller krav til miljøet – grobun og klima må være af en bestemt kvalitet, for at de kan trives – men den øver samtidig selv indflydels på dette miljø: trivsel for virksomheden afsætter væks og fremgang i lokalsamfundet; byens organisme o virksomhedens bliver i nogen grad gensidige nærings kilder.

I dag er industrien den vigtigste af de bydannend faktorer. Den er det netop i kraft af den lige omtalt vekselvirkning – og dermed får spørgsmålet om, hvo virksomhederne placerer sig en afgørende betydnin for, hvordan fremtidens Danmark skal tage sig ud.

Bebyggelsens fordeling, balancen mellem byer o egne, befolkningens vandringer, vejene for handel o trafik – det er altsammen forhold, der på afgørend måde påvirkes af industriens lokalisering, men som naturligvis igen virker tilbage på, hvor virksomhe derne lægges.

Skal man ind på landsplanlægning, må man d også beskæftige sig med industriens placering – ja man må vel sige, at denne placering må være de første og vigtigste genstand for en samlet planlægnin af landets udvikling.

Med en landsplan efter større linjer som baggrun burde der samtidig kunne gives de folkevalgte, lokal organer større muligheder for at udfolde sig inden fo planens rammer uden statslig regulering og pose kiggeri – og det bør faktisk også være et led i lands planen, at nå hertil; bl. a. gennem skabelsen af størr og dermed mere formående og ansvarlige kommune

Hvilket mål skal man sætte for en landsplan? Førs og fremmest opretholdelsen af balancen mellem lan

Malerfirmaet
PETERSEN & ANDERSEN
GRUNDLAGT 1896 · INDEHAVER SVEN-ERIK RUFF
H. C. ØRSTEDSVEJ 22 B · CENTRAL 2365
KØBENHAVN V

H. H. BLÜCHER & SØN
SMEDEMESTRE
RENTEMESTERVEJ 25
Telefon C. 3143

CHR. E. CHRISTENSEN
Tømrermester og Entreprenør . Autoriseret Kloakmester
Alt Bygnings-, Entreprenør- og Jernbetonarbejde
Maltevangen 12 . Gentofte . Telf. Ordrup 4473

STENSLER THOMSEN's Eftf.
J. VENDELBO JENSEN

F. Friedmann & Søn
v/ HARALD FRIEDMANN

Malerfirma

NYTORV 11
Telefon Minerva 1760

Jernbeton
RASMUS SØRENSEN
Murermester og Entreprenør
ROSKILDE TELF. 550

Firmaet
P. J. STORM
TØMRERMESTRE
Tesdorpfsvej 44
Central 5172
Se HFB side 52

Nybygninger
Akustisk regulering
Inventar til fabriker
og en gros virksomheder
Radiomaster
Opstilling til jernbeton

A/S E. NIELSEN
mekaniske
stenhuggeri
grundl. 1797

Tlf. Central 3006-8506
ALDERSROGADE

MALERFIRMAET

AXEL SEEHUSEN
Central 3670

Malerfirmaet
JOHAN N. SCHRØDER
Griffenfeldsgade 13 — Telefon Central 974

Tømrerfirmaet
Th. P. Stillinge & Co. A/S
Sejrøgade 11 . Ryvang 1225
Anbefaler sig med udførelsen af tømmerarbejde
Alt bygningsarbejde overtages i entreprise

Efter Deres Tegning
udfører vi Støbninger i ethvert Metal
Bogstaver leverer vi i alle Størrelser og Stilarter
Lauritz Rasmussen
Kgl. Hof-Broncestøber
Rådmandsgade 16 Tlf. C 5762

GOTH. 9212
GOTH. 2441
HOVERBY
Malerfirma

ALLEGADE 23

ANDREASEN & HENNINGSEN
CENTRALVARME • SANITÆRE ANLÆG
Se HFB side 450

ETERNIT
SPØRG VENLIGST
MARTINIT A/S
HILDA *2525

Aktieselskabet
SILVAN
Maskinsnedkeri
og
Trælasthandel
Vagtelv. 21
København F
Telefon: *1978

dets egne – og det vil specielt sige mellem hovedstadsområdet på den ene side og alle de øvrige landsdele på den anden.

Trækket af folk og foretagsomhed mod København som den centralt placerede nordiske by kan næppe vendes, men måske kan bølgen dæmpes, holdes passende i tømme, så landet ikke helt får slagside. En sådan strømregulering må være en landsplans første mål – og en påvirkning af industriens fordeling mellem København og provinsen må være dens første middel.

Fra udlandet kendes forholdsregler, som f. eks. forbud mod udvidelse af virksomheder i visse områder eller bestemmelser om, at ethvert større investeringsprojekt skal forelægges myndighederne til godkendelse for beliggenhedens vedkommende. Sådanne bestemmelser er med et mildt udtryk ikke populære i industrikredse; de virker ikke forbedrende på klimaet for industriel udfoldelse i almindelighed.

Bedre er det at tilbyde fordele til den, der vælger den samfundsmæssigt ønskelige placering. Helst må de være af generel karakter, så de kan opnås af enhver, der opfylder en enkelt, men relevant betingelse: f. eks. at man foretager en investering inden for nærmere bestemte geografiske områder. Det vil give et minimum af administrationsbesvær og posekikkeri over for virksomhederne – og det vil fortsat give principiel frihed i beliggenhedsvalget.

Nu viser erfaringen, at industrivirksomheder trives bedst i flok. De gunstigste vækstbetingelser opstår, hvor der i forvejen findes et vist „industriklima“ og helst også et passende bymiljø. Undtagelser kan påvises – nogle af dem syner godt i landskabet – men hovedregelen, centrenes overlegenhed over for den spredte placering, er uden for diskussion; den beror bl. a. på den udnyttelse af fælles goder – fra forsynings- og kommunikationsanlæg til servicevirksomhedernes mangfoldighed – som koncentrationen åbner mulighed for.

*

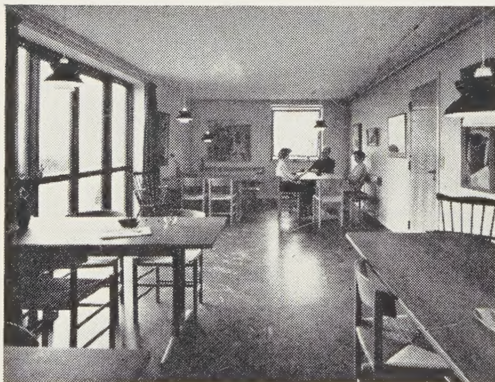
Ved et arbejde for industri-omflytning her i landet må man med andre ord stile mod at skabe nye industricentrer uden for Københavns-området i videste forstand; centrer, der kan yde lige så effektiv betjening og dermed gøres lige så eftertragtede af kommende industribygherrer som industrikvartererne i København og omegn.

Skal egnsudviklingspolitikken her i landet blive andet end et slag i luften – eller en udvækst på det almindelige, kedsommelige velfærdsapparat – vil det forudsætte, at politikerne tager mod til sig og udpeger – ikke virksomheder eller brancher, men bestemte lokale områder, byer eller eventuelt afgrænsede, nye industrikvarterer som værdige til modtagelse af den fornødne samfundsmæssige støtte til fremme af industriudviklingen. En konstruktiv planlægningspolitik af denne art bør kombineres med den størst mulige frihed både for industrien til selv at vælge sin placering – og for de lokale områder til selv at øve indflydelse på deres fremtid.

Niels Hoff

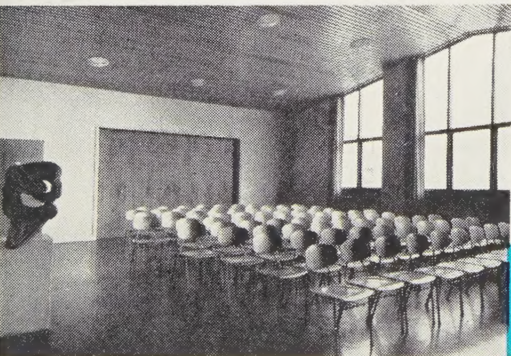
SPRED SATIN BLEV FORETRUKKET

Så tidligt som i 1944 blev der trukket i de første snore til opførelsen af Båring Højskole, men først for et par år siden var der et tilstrækkelig financielt grundlag at »bygge på«. – Over 1000 andelshavere fra enhver tænkelig social gruppe har i fællesskab med arkitekt Thorvald Dreyer været skyld i, at denne smukt og praktisk indrettede højskole er dukket frem i det danske landskab ved Asperup. – En vigtig faktor i skolens lyse og indbydende interiør er i høj grad væggenes rigtige, effektive bundbehandling med **Sadoglatt** plastickridering og færdigmaling med **Spred Satin.**

Spred Satin tørrer på 20 minutter – står med en smuk silkemat overflade – er ikke modtagelig for smuds og snavs, har enorm slidstyrke og tåler afvaskning i det uendelige.

LEVERANDØR TIL DET KGL. DANSKE HOF

SADOLIN & HOLMBLAD

Bianco Lunos Bogtrykkeri A-S, Kbhvn.